

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1.75 руб.

Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагус Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

IV рік. Ч. 21.

Відень, 20-го мая 1917.

Ч. 151

Боротьба за мир і проти миру в Росії.

Боротьба мирових і войовничих течій в Росії постійно зростає і прибирає щораз гострійші форми. Войовничі елементи гуртують ся біля тимчасового правительства, — мирові переважно біля Ради робітничих і салдатських депутатів. Боротьба за й проти продовження війни прибирає досить виразний класовий характер. По вибусі революції і скасуванню старого ладу в Росії почала розвивати ся незвичайно швидко боротьба між міщанством і робітництвом, дуже яскраво помітна і в справі війни та миру. Плеханов уважає, правда, в своїм „Єдинств-і“ головною заслугою робітництва те, що воно підтримало демократичну буржуазію в боротьбі з царизмом; але старий Плеханов опинив ся вже в хвості революції й Рада робітничих і салдатських депутатів не захотіла прийняти його та його помічників у свій склад. Рада по заявам її видатніших представників на зїзді робітничих і салдатських депутатів у першій мірі контролює тимчасове правительство й підтримує його остільки, оскільки воно лишаєть ся вірним засадом революції.

Рада не лише контролює правительство, а й тисне на нього в потрібний бік. Натиск демократії на тимчасове правительство помітний так само у внутрішніх, як і зовнішніх справах, а зокрема в справі скоршого скінчення війни. В газеті „День“ з 8/IV пише В. Водовозов: „В перший час по революції анексіоністичні змагання поділяла певно більшість тимчасового правительства й лише один Керенський боронив точки погляду демократії. Але повільно Мілюков та його однопумці почали здавати позицію за позицією. Рішуча заява Керенського про небажаність якихсь завойовань для Росії знайшла спочуття за кордоном, а разом з тим в Росії зростала опіда до войовничих плянів і до трудностей, получених з їх переведенням; се все примусило тимчасове правительство перейти на бік Керенського“. Таким робом тимчасове правительство з його войовничими плянами опинило ся дійсно в досить прикрім положенню.

Але не зважаючи на се, воно при допомозі націоналістично-імперіалістичної преси розвиває пропаганду за продовженням війни та стараєть ся настроїти військо проти робітників. „Новое Время“, „Русская Воля“, „Русское Слово“, „Утро Россіи“ і т. д., що так прислужили ся старому правительству в справі пропаганди війни, старають ся і тепер „не за страх, а за совість“, поспішаючи натягнути червоний прапор демократії на старі завойовницькі пляни царської Росії.

Висловити щиро заборчі пляни не наслідують ся і „Новое Время“, але гасло — „вінчити війну без анексії“ розуміє так, що Німеччина напр. мусить зректи ся з усіх земель, анектованих на протязі останніх 100 років, а особливо напират на те, щоб Німеччина відмовила ся від Шлезвіг-Гольштайну з Кільським каналом, який дозволяє Німеччині перепускати флоту з Німецького до Північного моря.

В „Русск-ій Воли“ зібрали ся такі відомі письменники, як Леонід Андреев, Немирович-Данченко, Амфітеатров і т. д., і пропагують війну під „визвольними“ гаслами. Андреев в „Р. Воли“ пише: „Російський вільний народ бачить свою побіду в урятуванню рідного краю, увільненню Польщі й інших народів, які страждають під гнетом Німеччини та просять по-рятунку, у відбудуванню незалежної Бельгії, Сербії, Румунії та в знищенню німецького мілітаризму“. Амфітеатров виголошує: „Без цілковитої перемоги у війні з Німеччиною російська воля змарніє і помре під тяжкою рукою Гогенцолернів“. Немирович-Данченко демагогічно виголошує на адресу робітників: „Ворог і імператорська власть за ним невідступно йдуть до вас, а ваші бойові баталіони торгують ся з убогою Росією за зайвий рубель і обстоюють свій 17-годинний відпочинок і свята мало що не кожного другого дня“.

Але як далеко йдуть в дійсности жадання імперіалістів до робітників, видно хочби з того, що „Рѣчь“ зітхає і з нагоди Великодня, що в „праздник“ треба бути „праздним“. Загалом же ліберальна преса стараєть ся всі труднощі в до-ставі муніції та засобів поживи на фронт звалити на робітників і викликати проти них ворожнечу в армії.

„Рѣчь“ друкує ряд резолюцій окремих військових частей з висловами спочуття тимчасовому правительству, а „Новое Время“ закликає досить відерито розв'язати Раду робітничих і салдатських депутатів: „Росія або скине соціалдемократичний уряд або схилить ся перед будівничими її щастя, але і в однім і другім випадку буде принаймні знати, кого звеличує чи кого зметає; а тайна диктатура соціалреволюційних організацій, прикритих позбавленням влади правительством на показ, дає широке поле для всяких соціально-політичних експериментів з боку невідповідальної безіменної влади та грозить країні небезпекою. Свідомість її вже ширить ся і між населенням і в армії на фронті й викликає різкий протест проти безіменної Ради, що тяжить над правительством. Утворення соціалдемократичної „семибоярщини“ викликало вже демонстрації в багатьох частях армії й може причинити ся до кривавих розривів і повороту реакції“.

Ся агітація імперіалістичної преси у війську проти робітництва викликала обурення й відповідні заходи робітничих організацій. Навіть поміркована „Рабочая Газета“ меншевиків з обуренням констатує систематичне підбурювання війська проти петроградських робітників, які ніби-то занедбують справи оборони, й констатує, що наслідком сього підбурювання є вже зародок ворожнечі деяких частин війська до робітників і погрози виступити з насильством і багнетами проти робітництва.

З робітничої преси разом з імперіалістичною пресою пішло лишень „Єдинство“ славновісного імперіаліста Плеханова, яке хвалить і „Новое Время“, говорячи, „що поширення широкої (?) соціалістичної думки заходу між російським робіт-

ництвом лише пожадане". „Єдинство“ старається виправдати ліберальні підбурювання війська проти робітників і значує, „що нелише салдати в деякій мірі невдоволені робітниками, а й міщанська демократія; на кооперативнім зїзді в Москві селянські делегати заявили, що і в їх осередку помічається часами незадоволення супроти робітників“.

Орган большевиків Лєвіна „Правда“ називає Плеханова за його войовничі виступи „агентом-провокатором“. „День“, який тепер, очевидно, зробився органом трудовиків і міністра справедливости Керенського й висловлює погляди широких мас російської демократії та селянства в усякім разі більше ніж Плеханов, виступає рішуче проти заборчих планів ліберального імперіалізму та його „соціалпатріотичних“ помічників плаханівського типу. Разом з тим „День“ мужно здемаскує англійських покровителів заборчого російського лібералізму. В „Дню“ з 9/IV Неверов пише, що Англія ніколи не боролася за ідеали волі й такі інші, а виключно за практичні результати своєї політики. „Зміцнення Німеччини на Балкані, в Малій Азії й Сирії се питання життя не для цілої Англії, як гадає професор Ростовцев у „Р'вчи“, а лише для імперіалістичної Англії“. Далі Неверов пункт за пунктом розбиває цілу імперіалістичну програму тимчасового правительства, направлену проти почвірного союзу. Він згадує й про колишню раптову зміну фронту лібералів супроти Болгарії, стверджуючи, що „Добруджа ніколи не була румунською й, коли стати на національну точку погляду, то її треба віддати Болгарам“.

Таким робом войовнича політика лібералів і дотичні заяви Мілюкова знайшли в державі гідну відправу. Боротьба за мир і проти нього викликає вже часами криваві вуличні сутички супротивних товп маніфестантів і може причинити ся нелише до значних змін у правительстві, а й до нового перевороту.

М. Троцький.

Про народню школу.

Не може бути двох думок про те, що народня освіта є одним із самих головних засобів у сучаснім людським життю, при помочи якого всякий народ може забезпечити собі загальний розвиток культури, політичне й економічне становище.

Історія боротьби народів за існування яскраво доводить нам, що там, де народня освіта стоїть на певнім, твердім ґрунті, вже нема того людського поневолення, того народнього поневіряння та пригноблення, яких зазнають ті народи, серед котрих вона стоїть ще на дуже низькім рівні. А в тих краях, де народня освіта загалом ще не має собі місця, люде живуть ще й тепер просто дикунами. Живуть собі й гинуть наче звірі, не маючи майже ніяких зносин з культурним світом. Користає з них кожний, хто дужший силою або спритніший розумом чи то з своїх таки людей, чи найбільше всього з чужинців, які нарочито прибувають до таких народів з деяких країв, аби визискувати їх, а то й цілком заволодіти ними, як рабами.

Чим же краще розвинена освіта серед усіх верств народу, тим він розумніший, свідоміший, тим краще йому живеться. Добрим прикладом для нас можуть бути сучасні європейські держави.

Російська держава властиво є найчисленніша людсьма й найбільша простором в Європі. Її природної багатства такі великі, що цілком можуть забезпечити найкраще існування всіх її народів на довгі віки. Здавалося-б, що вона повинна бути й найбагатша, найбільш забезпечена матеріяльно, а життє її народів найкращим на всю Європу. Тимчасом, як ми добре знаємо, народи російської держави, а в тім числі й ми, Українці, живуть у страшених злиднях, в найбільшій на всю Європу темряві й неволі. Природними багатствами користуються ся не народи, а горстка капіталістів, ще й часто з чужих держав: Франції, Англії, навіть дрібненької Бельгії і т. д. Народ же стогне в ярмі та брязкає невідницькими кайданами.

В той самий час такі дрібненькі, але з великою сучасною світовою культурою держави, як Голандія, Швейцарія, Бельгія мають найкращий демократичний державний устрій,

людям живеться дуже добре, а їхні спритніші підприємці навіть визискують велику, але нерозумну Росію. Прикладів можна навести дуже багато, але ми зупинимося на однім: на сучасній війні.

Як відомо, сама Росія й територією (простором земельної площі) й числом людей більша ніж Німеччина з усіма своїми союзниками. До того ще разом з Росією воюють проти Німеччини з її союзниками такі великі й культурні держави, як Англія, Франція, Японія й Італія та дрібніші: Сербія, Чорногора, Бельгія, Португалія й нарешті ще Румунія. І щож ми бачимо? Бачимо, що, не зважаючи на таку величезну перевагу в людях і матеріяльних засобах, Росія разом з усіма союзними державами на протязі цілих трьох літ не може нічого вдіяти. Мало того. Німеччина ще навіть побила добре майже всіх союзників Росії та її саму.

Не може бути ніякого сумніву в тім, що перевага Німців у сучасній війні лежить тільки у високій духовій культурі, а головню матеріяльній, на розвиток якої вони давно вже звернули найпильнішу увагу. І не може бути суперечок щодо того, що німецький народ зробився свідомим, освіченим і розумово розвиненим тільки завдяки народній освіті, яка обовязкова для всього народу без виймків.

Росію-ж побили Японці, а тепер Німці тільки тому, що вона йшла цілком протилежним шляхом. Володарі російської держави: велике панство, а найбільше чиновництво, з самодержавними царями на чолі, дбали не про те, щоб дати народові освіту, яка могла-б його вивести на шлях культурного життя, а навпаки: щоб він був як найтемніший, як найбільш задуранений та загуманений, бо в такому випадку його легше визискувати, безпечніше держати в ярмі. Провідники державної політики бояли ся свідомости та культурного розвитку народів Росії, особливо національно поневодених, і навмисне затримували поступ. Тому й стало ся так, що більшого безправства народу та самоправства чиновників і загальнолюдської темряви не знайдеться ні в однім закутку Європи. Тому й терпить Росія такі тяжкі поразки в теперішню війну, як терпіла й під час війни з Японцями.

Сі всі приклади разом добре нам свідчать про те, яке то величезне значіння в сучаснім загальнолюдським і державнім життю має народня освіта.

Ми, Українці, мусимо звернути дуже й дуже велику та пильну увагу на загальну освіту народу, повинні вжити всіх засобів, щоб справу з народньою освітою поставлено на найпевніший й найтвердший ґрунт. Бо-ж до сього часу народня освіта на Україні перебувала в таких тяжких умовах, що гірших і уявити собі не можна. Ворожа до українського народу політика російського правительства дійшла до того, що ми, Українці, позбавлені були права навіть мати свою національну школу, в якій ми могли-б учити своїх дітей на тій мові, якою говоримо вдома з батьком, ненькою й усією ріднею з самого малку, як тільки починаємо вчити ся говорити загалом.

Школа на Україні була досі цілком чужа для нашого народу й своїм змістом і мовою. Діти, попадаючи в школу, почували себе зовсім чужими, нічого не розуміючи, що діється з ними. Мова вчителя, мова й зміст тих книжок, з яких вони мусіли учити ся, були для них цілком нові й незрозумілі, бо ніколи їх вдома не чули. Виходить так, що замість того, щоб дитина чогось навчила ся, розвивала свій дитячий розум, вона ще більше забивала собі голову якимись цілком незрозумілими словами, поняттями, описами і т. д.

В оборону того, щоб навчання в народніх школах на Україні відбувало ся на рідній нам українській мові, виступало дуже й дуже багато ріжних учених і досвідчених людей, громадських діячів та інституцій. Вони доводили, що, коли будуть провадити науку в народніх школах на Україні на чужій московській мові, то сим не допомагатимуть освіті, а тільки затримуватимуть розвиток думки народу, вбиватимуть в нім його живу душу. Доводили, що не вчити дітей рідної мови—значить не давати розвивати ся їхньому розумові, ставати на перешкоді духовим потребам, лишати їх в постійній темряві. Великий російський учитель К. Ушинский ще 1863 р.

поміж иншим зауважив, що народня школа на Україні уявляє собою таку школу, в яку діти йдуть з дому наче з раю в пекло, в котрій все чуже й незрозуміле, тому вона не може мати ніякого успіху. Дитина мусить з самого початку науки кидати свою рідну мову й переходити на чужу московську, а се зразу-ж відбирає охоту вчити ся і т. д. Та ніякі вказівки на непридатність і шкідливість московської школи для українських дітей не могли вразити керманічів російської держави. Вони стояли на своїм і не згоджували ся дати нам справжньої освіти через народню школу з українською викладовою мовою, навіть не давали нашим дітям таких шкільних підручників, які хочби трохи були зрозуміліші від тих, що дають зараз. Навмисне вживали в народніх школах таких підручників, в яких або рішуче нічого не згадувало ся про історію нашого Рідного Краю, географію, описи рідної нам природи і т. д. або-ж, коли щось згадувало ся, то в такій формі, що не тільки дитина, а й доросла людина нічого не зрозуміє до пуття.

Завдяки таким способам навчання український народ дуже й дуже темний, неосвічений, не має своєї свідомої національної інтелігенції, не має потрібного числа провідників, оборонців прав. Немає тому, що в такій школі тяжко добре чогось навчити ся, а коли щось і пощастить вивчити, то воно скоро забувається ся. Бо-ж хіба можна довго втримати в голові те, що зовсім чуже людському розумови й серцю? Доки дитина в школі, вона хоч як будь таки читає шкільні підручники, вивчує всякі вірші та чужі слова, але як виїде з неї, то й не повернеть ся до них, бо до ладу читати не навчить ся, а мучити себе над книжкою не кожда схоче.

Завдяки такій „освіті“ український народ відстав культурою далеко позаду инших європейських народів, хоч колись він був напереді.

Такий сумний вигляд мала досі народня освіта на Україні, такі сумні для українського народу наслідки темноти.

Так воно було дотепер у нас. Так воно готово ще й довго бути, коли сам народ і вся свідомі інтелігенція й надалі буде байдуже дивити ся на все те, як і до сього часу. Так буде до того часу, доки справа народньої освіти не перейде до рук самого народу, який мусить уже зрозуміти її велике значіння в життю й домагати ся на кождім кроці, щоб народня школа була в дійсности народньою, а не такою, якою вона була до сього часу.

А щоб сього найскорше досягти, щоб рівень української культури як найскорше підняв ся на бажану висоту, повинно бути так, щоб увесь український народ, як один чоловік, став в оборону своєї рідної мови не тільки в себе вдома, в родиннім життю, в громаді, товаристві і т. д., а в найпершу-ж чергу: в своїй сільській народній школі, чи то в церковно-парохіяльній, чи земській, чи міністерській, без виїмки. Кождий Українець зокрема й усі разом повинні домагати ся, щоб навчання в усіх школах на Україні провадило ся на рідній українській мові, бо наука на чужій мові не може бути корисною для дітей, а разом з тим треба домагати ся, щоб середні й вищі школи на Україні перетворили ся в українські. Для народніх шкіл потрібні учителі, а для громадянства вчені, діячі і т. д., а вони можуть добре виховувати ся тільки в середніх і вищих українських школах.

Щоб же ми могли мати відповідних учителів для українських народніх шкіл зараз, треба негайно закласти такі курси спеціально для учителів, на яких вони могли-б скоро підготувати ся до вимог національно-української народньої школи.

Се ті головні потреби на полі просвіти, які український народ мусить ясно поставити й перевести в життя.

Як поведе український народ свою боротьбу за здобуття рідної школи таким рішучим способом, можна бути цілком певним, що він скоро здобуде її. А здобувши її, він без сумніву через кілька десятків років займе дуже визначне, почесне місце

серед инших культурних народів і назавше позбудеть ся того поневолення та поневіряння, в яким живе тепер.

Українське селянство вже перед війною почасти розуміло велику вагу, яку має освіта в його безвідраднім життю. Про се свідчать ті сільські й волосні приговори, які селяне склали до повітових земств з домаганнями засновувати в селах початкові, земські, міністерські, городські чотирьохкласові школи, а то й прогімназії або навіть гімназії. Рух за освітою з кождим роком значно збільшуєть ся й тільки дуки, всякі павуки, що користають з народньої темноти, а почасти сільське духовенство, стоять на перешкоді тому рухови. Останнє дуже незадоволене й затурбоване тим, що селянство дуже вороже ставить ся до церковно-парохіяльних шкіл, і тому всякими способами противить ся заснованню земських і міністерських, до яких селянство виявляє свою прихильність. На сім ґрунті иноді виникають дуже великі непорозуміння. Селянство, засновуючи земські та міністерські школи, радо ухвалює иноді досить великі суми грошей, дає землю під шкільні будинки, ліс, цеглу, фіри і т. д., на церковно-парохіяльні-ж відмовляєть ся давати не тільки гроші, а й паливо, світло і т. п. Доходило до того, що духовенство через шкільні ради домагало ся наказів губернаторів, аби сільські громади не тільки не відмовляли ся платити гроші на утримування церковно-парохіяльних шкіл, а щоб завчасу виплачували їх у повітові казначейства. Але такі засоби боротьби духовенства з селянством викликають ще гострійші непорозуміння поміж ними, а не полагоджують справи.

Та як не рвуть ся наші селяне до просвіти, але наша сільська школа перед війною була сумним видовищем. Учителі цілком залежали від свого начальства в особі чиновників-інспекторів народніх шкіл, шкільних рад і инших „попечителів“. Духовенство, а за ним і всякі поліцаї слідкували за кождим кроком учителя й досить їм було намітити якусь „вільність“ за ним, як його переводили з місця на місце, а то й зовсім скидали з посади. Все учительство мусіло виконувати тільки накази та приписи без усяких „попустительств“ і се обмежувало їхню діяльність, не давало змоги виходити поза межі иноді неможливих просто „указаній“ свого начальства. Завдяки сьому шкільна наука иноді зводила ся зовсім нінащо.

А инші умови істнування сільських шкіл також були дуже й дуже безвідрадні.

Так у „Київській Земській Газеті“ за 1910 р. маємо поміж иншим ось які красномовно сумні відомости про українські сільські школи на Київщині: в с. Луках будинок церковної школи старий, вохкий і холодний, паливом і освітленням школа не забезпечена. Щоб як будь перебути зиму, учні по раді учителя мусіли складатись по 5 коп., щоб купити чавунну пічку. Купили пічку й топлять, а в школі все-таки холодно. В такім стані справа тягнеть ся вже два роки. За зиму учитель так натерпів ся, що під кінець року він і розмовляти не може. В с. Безпечнім в напіврозваленим будинку, дуже подібнім до невеликої селянської комори, містять ся: школа, сільська управа, „холодна“ й зборня. Для школи призначено кімнату в 7 кв. аршин, яка й під час найлютійших морозів стоїть з вибитими шибками у вікнах. Довівка земляна, вся в ямах. Тут-то й учить ся 80 школярів. Через сіни сільська управа, де завше галасують, розпивають „могоричі“, бють ся. А поруч з шкільною кімнатою „холодна“, до якої садовлять п'яниць і розбишак. В сінях — зборня. В Кагарлицькій Слободі школа містить ся в будинку, де раніше була коршма. Всюди вохкість. Наука відбуваєть ся сяк-так, бо учителі старають ся скоріше втекти від небезпечної вохкості. Маємо такі відомости й в инших газетах: „Рада“, „Київські Вѣсти“, „Одеський Листок“ і т. д. На Волині, в с. Браньові, школа більше похожа на якийсь обдіраний хлівець. Холод, нечистота, вікна побиті. Ніодін учитель не може довго вдержати ся. В с. Драбові, на Полтавщині, земська школа дуже давня, тісна, з невеличкими вікнами. В Остапівці, також на Полтавщині, будинок церковно-парохіяльної школи завше обдертий, шибки цілих у вікнах ніколи нема. В анапівському повіті, на Херсонщині, є багато таких будинків, які давно вже віджили свій вік і ледве не валять ся від вітру. А ось ще звернемо

увагу на прохання одного учителя до повітового відділу шкільної ради: „Школа перебуває в страшних матеріальних обставинах. Стоїть вона на вигоні. Літом, коли життє в ній замирає, свині й вівці проїдають у стінах великі діри й оголяють майже половину стовпів. Опорюються її в початку вересня так, що до зими вона не встигає просохнути. Стріха вся в дірах. Під час осінніх дощів і весняних відлиг через стелю тече стільки води, що її доводить ся вичерпувати. Зимову внутрішню температуру однакову з надвірною. Нагріти школу печею можна незовсім і ненадовго. Піч, як і увесь будинок, поставлено років 50 тому й призначав ся будинок на коршму, де неособливо дбали про тепло. Наслідком усього сказаного являється те, що в осени й весною в школі дуже вогко, а зимою — страшенно холодно. В морозні дні діти приходять у школу дуже неакуратно. Причина—страшний холод. Смерть кількох дітей приписують школі. Майже що зими школа з недостачі дров на 2-3 тижні замикається зовсім. У такий час я або вчу дітей по хатах, що дуже незручно, або хожу з школярами по селу з санчатами й збираю дрова“. В деяких школах нема меблів, а іноді стільця й стола для учителя. Зошитів, дощок і приладів до писання, а то й підручників також нема і т. д. Таких звісток про становище сільських шкіл можна навести дуже й дуже багато, але досить і сих.

Матеріальне становище народніх учителів на Україні також дуже безвідрадне. Плату мають, порівнюючи з сучасними вимогами життя, мізерну. Ще в земських школах то хоч часті задовольняє вона, а що в церковно-парохіяльних — то зовсім мала, якої не вистарчає навіть на харч, одяг.

Для прикладу подамо кілька звісток з газети „Рада“ за 1909-1910 рр. У с. Красенькім, на Київщині, земська школа не могла вмістити всіх дітей шкільного віку. Довело ся селянам звертати ся до церковної. Провчив учитель дітей 4 місяці, а плати й досі не одержав за се. Куди не вдасть ся учитель, кого не прохає щоб заплатити йому запрацьовані гроші,—та все нічого не виходить. Доводить ся просто пухнути з голоду й самому й сімі. В с. Комаринцях, моголівського повіту, є церковна школа, але вже другий рік вона не одержує грошей ні на плату вчителеві, ні на інші шкільні потреби. Писали вже про се й до мирового посередника й до повітового відділу шкільної ради, та нічого з того не виходить. Щоб опалити школу, знищено, де які були, дерева біля школи й хлів.

Про відносини всяких інспекторів, директорів і шкільних рад до народніх учителів нічого й згадувати. Вони тільки знають вимагати виконання всіх наказів і приписів про те, щоб у свята обовязково бували з школярами в церкві, щоб дбали про патріотичне виховання школярів, вчили їх „воєнного строю“, щоб берегли ся політики, противної правительству.

Як же російське правительство загалом дбало про народню освіту в державі, можемо бачити з отсих також красномовних відомостей: 1907 р. на народню освіту загалом витрачувала казна 77.453.000 карб. або 3,6% цілого державного бюджету, тоді як земства 34 губерній ще 1901 р. давали з своїх коштів на ту ж освіту 16.924.000 карб. або 17,4% свого бюджету, а міста (городи)—8.935.000 або 9,8%.

Загалом на народню освіту витрачувало ся 100 мільонів карб., себто менше ніж 1 карб. на людину. Але з тої суми на низшу освіту припадало тільки 33.911.000 карб., а решту витрачувало ся на середню та вищу, якою користують ся звичайно самі заможні люде. 1902 р. в гімназіях та прогімназіях на 100 учнів припадало: 45,5 дворян, 36,4 кушців та міщан і тільки 10 селян. У вищих школах селян ще менше.

Цілком зрозуміло, що селянство та дрібне міщанство користують ся переважно початковими школами. А на сі то школи найбільше й шкодувало російське правительство державних коштів, тих самих коштів, які складають ся головним робом з поту й крови самого народу, котрому потрібна освіта. На початкову освіту тогож 1907 р. витрачувало ся коштів: з державної скарбниці 15.878.497 карб., земства 13.749.004 карб., міста 7.494.006 й інших 13.263.034 карб. Найбільше ніби дає казна, але коли відрахувати ту суму (10.339.000 карб.), що вона витрачає на церковно-парохіяльні школи, які власти-

во не йдуть до того, щоб дати своїм учням освіту, а виховують їх в такому дусі, що затуманює голову, то виходить, що казна тратить на початкову освіту менше ніж земства, сільські громади й міста кожде зокрема. По зробленим підрахункам на навчання кожного учня в початкових школах міністерства народньої просвіти витрачають ся 12 карб. 44 коп., з того припадає на земство 3 карб. 99 коп., міста 2 карб. 34 коп., сільські громади 2 карб. 20 коп., казну 1 карб. 74 коп., і на інші кошти 2 карб. 16 коп.

Коли-ж порівняти трати казни на військові справи й початкову народню освіту, то побачимо, що на першу витрачають ся така сума, що на кожду людину припадає 2 карб. 91 коп., а на другу — 22 коп. Цікаво провести порівняння з іншими культурними державами. В Новій Зеландії витрачають ся така сума на початкову освіту, що на кожду людину припадає 5 карб. 74 коп., в Америці — 4 карб. 86 коп., в Німеччині — 3 карб. 43 коп., в Швейцарії — 2 карб. 43 коп., Англії — 2 карб. 36 коп., Голандії—1 карб. 99 коп., Бельгії — 1 карб. 69 коп., Франції—1 карб. 66 коп., Італії—76 коп., Японії — 54 коп., і тільки „великої, могутей“ Росії—22 коп.

Коли зробити порівняння, на яке число людей й на кілько квадратних верст припадає 1 школа в різних державах, то побачимо: в Італії на 4 версти й на 541 людей, в Німеччині—8 верст, 950 людей, Японії—13 в., 1710 л., Швеції — 32 в., 494 людей, Норвегії—47 в., 375 л., а в Росії—207 в., 1614 людей!

На кожду 1000 людей ходило дітей до школи: в Англії 166, Швейцарії—159, Німеччині—159, Голандії—157, Австрії 150, Франції—144, Бельгії—125, Болгарії—99, Італії—91, Сербії—47, а в Росії—42.

Неписьмених (неграмотних) жовнів припадає: в Німеччині 1 на 5000, в Швейцарії 2 на 1000, Англії 10 на тисячу, Франції—33, Бельгії—77, Австрії—230, Італії—366, Румунії—410, Сербії—436, а в Росії—617 на тисячу!

Сі всі відомості є найкращим показником того, як російське правительство цікавило ся просвітою свого народу. І чи не видно з усього того, хто винен тому, що український народ такий темний, забитий?

Так далі не повинно бути! Всі народи російської держави мусять домагати ся негайного заведення обовязкової загальної народньої освіти на кошт держави та повної націоналізації школи для Українців і інших поневоленних народів. При сім усі повинні домагати ся й простувати до того, щоб будуча народня освіта від початкової до найвищої була вільною, а не такою, як була до сього часу в Росії, щоб учителі були цілком забезпечені не тільки матеріально, а увільнені й від поліційного догляду, щоб церковні власти не мали того впливу на народню освіту, який мали до сього часу, щоб церковно-парохіяльні школи перемінені на світські.

Народня школа мусить бути дійсно народньою й відповідною до сучасних вимог, а не засобом в руках ворожого до народу правительства, при помочи якого можна затуманювати йому розум і сіяти ворожнечу поміж окремими народами.

Головною метою домагань народу мусить бути: вільна, рідна змістом і мовою для кожного народу, безплатна народня школа у власній управі самих заінтересованих народів!

Освіта, середня й вища, також мусить бути приступна для всіх верств і клас народу!.. Полонений Іван Павлюк.

Український педагогічний зїзд.

„Кіевская Мысль“ з 19 (6) квітня подає під сим заголовком таке звітження: Вчора відкрито в педагогічній мурзеві зїзд українських педагогів, Зїзд дуже числений. Не зважаючи на короткий реченець, в яким прийшло ся організувати зїзд, зібрало ся на перше засідання коло 500 людей. Відкрив зїзд предсідатель українського Товариства поширення рідної просвіти І. Степенко, що предложив зібраним пошанувати память покійних борців за вільну українську

національну школу „незлим, тихим словом“. Відспівано „вічна пам'ять“.

Предсідателем зїзду вибрано приватного доцента Сушицького, товаришем предсідателя І. Степенка, а секретарями: Дорошкевича, Левицького, Зерова й Іваницького.

Предсідатель зїзду, покликуючи ся на запити провінціального учительства, ставить завданням зїзду виробити основи для українізації передовсім народньої школи, а потім уже в міру потреби середньої й вищої школи. Потім предсідатель ставить предложенне привітати присутного на залі першого українського попечителя київської округи М. Василенка. Зїзд гаряче вітає попечителя. Оплески довго не замовкають. У своїй відповіді на привіти попечитель округи (в українській мові) заявляє, що такий гарячий привіт кладе на нього обов'язок. З свого боку попечитель вітає перший свобідний зїзд українських педагогів і закликає його до творчої праці, подиктованої революцією. „Зїзд — говорить М. Василенко — вийшов з народніх шарів. Програму виробили українські громадянські діячі, а не урядники. Треба на новім ґрунті, ґрунті братерства й рівности народів, будувати дуже відповідальну справу. Делікатна педагогічна справа вимагає особливо обережного поступовання. На місце одної деспотії не можна поставити другої. Потрібний союз рівних. І меншість повинна бути забезпечена. Се повинно бути гаслом зїзду“. Накінець попечитель просить педагогів указати, як підійти до великої національної справи.

На предложенне предсідателя зїзд просить М. Василенка зайняти почесне місце в президії зїзду.

Виголошують дуже численні привіти: від Центральної Української Ради, Тов. поширення української просвіти, петроградського укр. Благодійного Товариства, подільської губерньської земської управи й подільської „Просвіти“, київської „Просвіти“, волинського учительського зїзду, курських російських учителів, прилуцької „Просвіти“ й прилуцької філії місцевого педагогічного товариства, катеринославської „Просвіти“, одеських учителів і слухачів миколаївського учительського інституту, українського духовенства (свящ. П. Погорілко), галицьких учителів з гор. Чорткова (які „дивним-дивом“ не опинили ся в царських тюрмах), томських Українців, Союзу Українців Автономістів-Федералістів (С. Русова), черкаських учителів, кам'янець-подільської городської управи, учителів уманського повіту, бердичівської „Просвіти“, чигиринської земської управи, золотоноських учителів, Т. Лубенця, харківських учителів, переяславської „Просвіти“, миколаївської „Просвіти“, тов. підпомоги учителям київської губернії, учителів із города Зінькова, українських соціал-революціонерів, Української студентської Ради, юнкерів з Чугуїва, лубенського громадянського комітету, центрального українського кооперативу. Вислухано телеграми від народнього учителя Максимчука з армії і від тернопільських українських учителів.

З усіх привітів особливо вибивав ся виступ проф. М. Грушевського, що викликав бурю оплесків; привіт від українського воєнного клубу. Промова представника клубу офіцера Міхновського про те, що „український салдат вітає українського учителя і готов боронити його“ викликає сильне вражіння на аудиторію. Неменше гаряче відкликають ся зїзд на предложенне І. Степенка привітати представника київської губерньської земської управи, відомого українського педагога В. Прокоповича, що був жертвою старого режиму в боротьбі за українську національну школу. В. Прокопович, відповідаючи на привіт, заявляє, що його усунули з старої школи за виступ на всеросійським педагогічним зїзді, де він говорив від імени зорганізованого українського учительства, — тому був одним з багатьох.

По привітах зїзд приймає предложенне предсідателя вислати телеграму міністрови народньої просвіти А. Мануйлову. Гарячу дискусію викликає питання про те, в якій мові треба вислати телеграму. Більшістю 175 проти 170 голосів ухвалено вислати телеграму в українській мові. Телеграма такого змісту: „Перший всеукраїнський зїзд учителів низшої, середньої і вищої школи, скликаний в Київі, посилає

привіт вам і у вашій особі всьому тимчасовому правительству. Зїзд, приступаючи до розроблення питань, зв'язаних з українізацією всіх типів шкіл на Україні, заявляє, що в своїм свобіднім краю українське учительство, скидаючи з народу кайдани репресії старого режиму, всіма доступними засобами буде хоронити культурних прав тих народностей, які творять меншість на території України. Заразом зїзд висловлює переконання, що тимчасове правительтво забезпечить усі права українського народу на його культурний, політичний і економічний розвиток. Українське учительство вважає своїм обов'язком піддержувати всі розпорядки тимчасового правительтва, наскільки вони торкають ся укріплення і розвитку завойованої народом волі та задоволення всіх потреб українського народу, можливого тільки на основах територіально-національної автономії“.

Вислухано таких рефератів спільного засідання: 1) Про українську самоосвіту д. Пугача; 2) Метод українізації народньої школи різних типів д. Ковалькова; 3) Про закон божий у школі о. Погорілка; 4) Про складання кадрів учителів д. Дурдуковського. По дискусії зїзд прийняв такі резолюції: 1) Заснованне головної української шкільної ради для організації народньої просвіти на Україні. Виготовити проєкт ради і здійснити її організацію поручити Українській Центральній Раді; 2) Поставити до повітових і губерньських земств і городів України домагання утворення українських бібліотек для учителів, шкіл і народу; 3) Зорганізувати педагогічні курси для підготовки учителів початкових шкіл і курси для підготовки інструкторів і лекторів у повітових і губерньських городах; 4) Зукраїнізувати від осені б. р. учительські семінарії й інститути України; 5) Завести при університеті і курсах при наукових округах катедри української мови й українознавства для підготовки учителів середніх шкіл; 6) Вести виклад закону божого в українських народніх школах в українській мові; 7) Духовна школа на Україні повинна бути українською.

„Кієвская Мысль“ з 20 (7) квітня доносить дальше про зїзд ось що: Вчора скінчив ся перший свобідний український педагогічний зїзд. По засіданнях окремих секцій (середньої, вищої і низшої школи), де прочитано ряд рефератів, спільне зібрання прийняло отєї резолюції (крім поданих учора).

Резолюції в справі вищої школи:

1) Не ухвалюючи наперед, як зложить ся наука у вищих школах на Україні, в якій мірі будуть потрібні вищі школи мішаної щодо мови науки або окремі школи з наукою в рідній мові, необхідно зараз звернути ся до українських учительських робітників у вищих школах, що живуть поза територією України, прокладаючи їм негайно перенести свої виклади на Україну.

2) Звернути ся до тих професорів і учителів вищих шкіл на Україні, що опановують українську мову, з закликом зараз перейти в своїх лекціях до сеї мови або бодай відкрити паралельні курси на сій мові.

3) Просити Центральну Українську Раду звернути ся до міністра народньої просвіти й до вищих шкіл на Україні з тим, аби вони всякими способами облекшили читання викладів на українській мові.

4) Для здійснення тих резолюцій заснувати зараз секцію вищої школи при Українським Науковим Товаристві у Київі.

5) Просити Центральну Українську Раду прийняти під увагу бажаність основання шкільної секції, поки не основано шкільної всеукраїнської ради, і для її забезпечення добити ся підтримки від правительства й місцевої самоуправи для підготовки професорських сид, приготування українських курсів, утворення паралельних катедр з викладами на українській мові.

6) В інтересах розвитку українознавства конче потрібні основання або реорганізація публичних бібліотек у більших центрах України, даючи в них центральне місце укра-

їнській літературі й українознавству, перенесення на Україну архивних українських матеріалів з інших архивів і концентрація їх у національній архіві України, перенесення й упорядкування в національній музею України предметів української старовини, які вивезено до різних державних і публичних музеїв поза Україною.

7) Зїзд вітає намір Українського Наукового Товариства приступити до організації української Академії Наук як необхідного органу для розвитку українознавства, загалом науки в українській мові.

8) Зїзд постановляє, що крім тих 4 кафедр, які задумало правительство завести у вищих школах на Україні, себто історії України, літератури, мови та права, зараз від 1917/18 академічного року потрібно утворити ще 3 кафедри: історії української етнографії з оглядом народньої поезії, географії та штуки.

Резолюції в справі середньої школи:

1. Українські середні школи повинні бути основані в найближшій часі; 2. удержувати їх треба засобами казни; 3. в першу чергу треба відкривати гімназії; 4. середня школа повинна бути зі спільною наукою; 5. основувати всі середні школи нетільки по більших містах, але й по селах, а де населення цілком українське, українзувати й старі школи; 6. професійні школи відкривають ся в міру потреби; 7. наука української мови історії й літератури обовязкова в усіх школах на Україні; 8. в тих школах, де ученики в більшості Українці, в приготавляючій і в 1-й класі наука зовсім українська, в інших класах тільки виклад мови і предметів українознавства, але по двох роках в усіх тих школах наука зовсім українська; 9. при українських гімназіях творять ся російські паралельки там, де того вимагає значна меншість Русских; 10. там, де покажуть ся значна меншість українських дітей, забезпечуєть ся виклад української мови; 11. укладаючи підручники, треба увійти в порозуміння щодо термінології з Галичанами, щоб установити її єдність для всієї України; 12. всі педагогічні інститути, курси, школи й класи треба українзувати зовсім зараз, заводячи українознавство; 13. у вищих школах, що випускають учителів, невідложно засновують ся кафедри українознавства; 14. зїзд, сподіваючи ся негайної організації центральної української шкільної ради, просить її скликати можливо скорше новий зїзд українських учителів і громадянських діячів для обговорення основ і плану утворення національно-демократичної школи на Україні.

Резолюції в справі низшої школи:

1. Для розвитку української національної школи й поправки існування учителя зїзд уважає необхідним тепер же організувати філії Всеукраїнського шкільного Товариства.

2. Зїзд уважає необхідним заснувати український педагогічний журнал.

3. Треба конче видати новими виданнями в потрібній кількості ті підручники для народньої школи, які вже є. Перегляд підручників і уклад нових повірити існуючим предметним комісіям при Товаристві шкільної освіти.

4. Вибір підручника, а також методу викладу лишаєть ся волі учителя.

5. В педагогічних інтересах, а також в цілі збагачення літературної мови треба конче перший рік науки вести на основі підручників, приложених до діялектичних і інших окремішностей в даній місцевості, й тільки від другого року повинен бути ступневий перехід до підручників, написаних загалом літературною мовою. Українізацію однокласових шкіл треба здійснити від початку нового шкільного року. Руську мову як предмет науки треба викладати від третього року науки.

7. У вищих початкових школах українізацію треба перевести щодо мови викладу ступнево, відповідно до педагогічного такту. Виклад української мови й літератури,

історії, географії й етнографії України повинен бути у всіх школах сього типу.

8. В двокласових сільських школах: у першій класі від нового року повинна бути переведена повна українізація, в другій класі заводять ся вище названі предмети українознавства як обовязкові.

9. В українізації початкових шкіл усіх типів треба зберігати принцип забезпечення прав меншости національних груп України.

10. Для забезпечення кращого поставлення справи народньої просвіти на Україні зїзд уважає необхідним, що особи, котрі досі займали педагогічні обовязки, а не були педагогами, тільки були дійсно шкідливими для народньої просвіти України кар'єровичами, — треба негайно усунути від обовязків, які сповняють, і замінити іншими особами.

Гарячу дискусію викликало піднесене одним з учасників зїзду питання про відкликання з армії популярних серед народу учителів у заміну за поліцейських і жандармів, які відсилають ся до армії, але з огляду на загальнодержавний характер і політичний такт більшість зїзду висловила ся негативно до піднесеного питання, не ухваливши ніякої резолюції.

Цікаву й найживішу дискусію викликали питання про усунення ворогів шкільної української справи з їх місць, про науку руської мови й божого закону в початковій школі та про українізацію середньої школи. Щодо першого питання — найцікавіший виступ д. Лещенка. Бесідник закликував аудиторію в питанню про усунення небажаного елемента з педагогічного поля не йти старими шляхами. Зокрема, що торкаєть ся відношення до „Югоруссов“ педагогів, які організують ся у Києві, Лещенко радив: „Підождемо на діла, а тоді будемо видавати свою думку про них. Не треба робити їх героями своїми необережними виступами. Не треба вносити в чисту справу нечистих засобів. Як зараз піти шляхом усунення, ренегати потягнуть за собою помірковані елементи, які хитають ся“.

В обороні викладання руської мови (від 3 року) в початковій школі висловлювало ся кілька бесідників. Особливо цікаві були промови д. Левитського (директора таганрозької комерційної школи) й інших. Левитський настоював на необхідності полишення руської мови у початковій школі, виходячи з практичних засад (необхідність знання руської мови для українських робітничих мас при роботі в неукраїнських губерніях), політичних (приклад федеративних Злучених Держав, де в школах усіх держав учать і загальнодержавної мови) й літературних. Особливо цікаві останні погляди автора. Руська література, що виховала під ідейним оглядом цілі покоління Українців, що помогла виробленню їх громадянських ідеалів, така богата й велика, що її треба читати в оригіналі, а не в перекладі. Тим бесідник зовсім не хоче зменшити значіння української літератури. Відповідь противної сторони (Галичанин — учитель Хомик) опирала ся головню на тім, що творячи права державности для української мови, не можна принципіально полишати руської мови в початковій школі. Резолюцію за полишенням руської мови в початковій школі прийняла величезна більшість.

Питання про полишення божого закону в початковій школі як обовязкового предмету по довгих дебатах вкінці знято з денного порядку аж до часу порішення питання загалом про нову програму початкової школи, обговорення котрої зїзд відложив на будучий час.

Опозицію викликало питання про українізацію середньої школи. Один з учителів вніс поправку в тім змісті, щоб зїзд, висловлюючи ся за обовязковою українізацією середньої школи, мав на оці тільки школи, удержувані засобами казни, а не приватні. Такої поправки не поставлено під голосування.

Перед замкненням зїзду вислухано знов нових привітів, які наспіли, промови І. Огієнка, що запропонував привіт товаришам учителям у стрілецьких ровах, і

представника петроградської ради солдатських депутатів (Українця, внука Тараса Шевченка). Остання, блискуча й краснорічлива промова про боротьбу в дні революції петроградських українських солдатів викликала бурю оплесків.

Зїзд закрито по кінцевій промові предсідателя з того дня В. Науменка, котрий висловив свою радість, що справу річної української школи, яку поволі підготовляли давні покоління, взяли тепер в руки повні сил молоді українські діячі. Заки розійшлися, члени зїзду відспівали „Заповіт“ Шевченка й „вічну пам'ять“ товаришам, що впали в боротьбі за волю.

Надзвичайні збори київського повітового земства.

„Кіевская Мысль“ з дня 11-12 квітня (29-30 марта) приносить широке звітлення з надзвичайних зборів київського повітового земства. Склад земських зборів — читасмо тут — відновлено та скріплено представниками від волосних громад з повіту, по одному учителеви від кожної волости, по одному священникови від кожної деканальної округи, по двох представників від національних організацій і ради робітничих та солдатських депутатів і ин. Замість звичайних 33 гласних на зборах узяло участь поверх сто люда. Збори відкрив повітовий маршалок Гудим-Левкович і, привітавши збори з новим ладом, запропонував вибрати предсідателя. Одноголосно на предсідателя зборів вибирається барона Хведора Штейнгеля. З великою промовою звертається до зборів предсідатель повітової управи В. Демченко. „На мою долю — говорить Демченко — випала висока честь привітати вас, свободні горожане, з новим демократичним ладом, з початком відродження свободного життя на Україні на підставах волі, рівності й братерства. Ми, Українці, більше всіх терпіли від старого ладу. Наша Україна, наш народ підлягав найбільшому гнетови. Переслідувалося навіть право молитися в рідній мові, конфіскувалося навіть святе Євангеліє“. Спинивши ся на історії заведення земства на правобережній Україні, Демченко підкреснув, що старе правительство 52 роки старало ся позбавити Україну органів самоуправи, боячи ся народного самоозначення. Далше Демченко коротко виловив про працю земства на протязі 6 літ свого існування і заявив, що „наша праця, як і старе земство, не була досконалою, теперішнім земством невдоволені, але до життя стають тепер нові верстви населення і воно будуватиме ся на нових основах. Дятого ми, стара управа, не уважаємо себе в праві більше лишати ся на своїх місцях ані одної мінутки й цілком свідомо уступаємо своє становище на користь тих, хто буде виразниками правдивої волі народу“. Від імени цілої управи — говорить Демченко — прошу звільнити нас від наших обов'язків, а свою промову закінчує заклик до спільної об'єднаної праці для збереження тих свобод, які завоювала Україна й цілий російський народ.

В числі инших виголосив дуже гарну промову неназваний по імени селянин на українській мові. Промовець підніс необхідність збільшення селянського хліборобства, поширення народньої просвіти й домагав ся, щоб українська мова була свобідна. Ворожо приймали ся промови священників, яким не довіряють яко скритим сторонникам старого ладу. Представник Української Центральної Ради Шаповал у своїй промові між иншим зазначив, що в новім земстві повинні бути тільки Українці, чужоземцям в українськім земстві не повинно бути місця. Ся заява викликала інцидент, залагоджений на другий день зборів.

На другий день по полагожденню ріжних біжучих справ переведено вибори нових членів земської управи в побільшенім складі з 4-х на 7 осіб. Визначені через подане записок кандидати виступили перед зборами з своїм „вірую“. Перший промовив Преснухін і заявив, що він республіканець та, хоч і Великорос, але родив ся і виріс у київськім повіті й духово зріс ся з Україною. Тому стоїть за

перебудовою Росії на федеративних основах. Далше виловили свої „вірую“ намічені до управи селяне Хведорченко й Губенко та між иншим сказали, що Росія повинна бути демократичною республікою, а Україна повинна дістати автономію. Намічений член управи, кандидат Центральної Української Ради М. Шаповал, між иншим сказав: „Як представник Української Центральної Ради я цілком підтримую загальновідому програму. Росію представляю собі як демократичну федеративну республіку з національно-територіяльною автономією для України. Український народ довго боров ся за свою свободу. Російський царизм позбавив наш народ навіть імени й мови, а дятого в першу чергу я вважаю необхідним бороти ся з народньою темнотою і понести в народ свідомість людської й національної гідности. На українській землі наш народ повинен сотворити свій громадсько-політичний і національний лад і вже тепер фактично здійснювати автономію України. В суді, школі, церкві й адміністрації потрібно зараз же завести українську мову як найкращий спосіб переведення в життя основ нового ладу. Національні меншости на Україні, що будуть брати участь у творенні нової автономії України, повинні користати з всеї повноти національно-культурних і політичних прав“. По дорозі Шаповал зазначив, що його вчорашню промову зле зрозуміли. Він не говорив, що не-Українцям не повинно бути місця в земстві, лише підкреснув, що не-Українці не можуть репрезентувати українських інтересів. Далі Шаповал сказав, що в справі війни він є за побідою над ворогом, котрий в противнім разі може повернути назад царизм. З дезерцією треба бороти ся як з злочинцем. Народ сам покаже дезертирам їх місце. Вища воля — се громада. Сею волею завше кермувала ся Україна, бо громада великий чоловік.

З дальших кандидатів П. Роханський заявив, що він є соціалістом республіканцем. Потім тайним голосуванням вибрано на членів управи такі особи: Преснухіна (+91—17), Хведорченка (+80—29), Губенка (+78—30), Шаповала (+79—29), Петрушевського (+62—45), Павловського (+77—31) й Раханського (+79—28).

Всеукраїнський національний зїзд у Києві.

„Кіевская Мысль“ з 19 (6) квітня подає п. з. „Українське питання“ широке звітлення криптонімного автора М. І. з наради об'єднаного засідання президії Центральної Ради й виконавчих комітетів ради об'єднаних громадянських організацій, ради робітничих депутатів, військової ради київського гарнізону та коаліційної ради студентства. Вістками з сього звітлення доповнюємо звітлення сеї наради, подане нами в попереднім числі за „Русек-им Словом“, зокрема в тих місцях, де звітлення „Руссаго Слова“ перекручене або має недоговорення. По Страдомскім забрав слово І. Фрумін, котрий заявив, що обміну думками з представниками Центральної Ради викликає не тільки бажання розсіяти чутки, які згустили атмосферу, але й вияснити питання про утворення краевого виконавчого комітету.

Проф. М. Грушевський сказав: Ми явили ся тут не тільки тому, щоб розсіяти чутки й непорозуміння, які повстали між українським народом і органами місцевої самоуправи, видвигненими революцією, але й вияснити дуже важне для нас питання, — чи маємо діло тільки з непорозумінням, чи принципіальною ріжницею. Сумно, що тут черпали вістки про наміри українських організацій не з офіційних авторитетних джерел — Центральної Ради, не з заяв авторитетних українських діячів у відродженій українській пресі, а з якихсь невідомих неавторитетних сфер. Ми не можемо не протестувати й проти погроз, які дійшли до нас. Від імени ради робітничих і солдатських депутатів вийшла заява, що коли український конгрес проголосить себе Установчими Зборами, його розженуть багнетами військ. Я питаю вас, — як ви глядите на можливість таких явищ? Чи не є се спосіб старого дипломата Толєйрана? Ми є виразниками волі українського народу, ми пе-

реконані, що висловлюємо настрій землі, ми знаємо, що Київ — центр України, що він обмосковив ся, що він стратив звязок з землею, будучи островом серед української території, а тому наперед, заки розсіяти чутки й непорозуміння, наперед заки означити ту середню жадань українського народу, яку ми установлюємо, я запитаю вас, — які ваші заміри? З ким ми тут стрінули ся? і т. д.

Д. Григорович-Барський заявив: Справу поставлено не на належитий ґрунт. Напружена ситуація викликана очевидним непорозумінням. — Чи є між нами такі, що стоять на пункті погляду старого обмосковлення? Без сумніву нема! Бо й не може бути таких... Тривогу викликало очевидно не принципіальне поставлення питання про національне самоозначення, а акція в справі переведення у життя сих принципів. Не може бути в нас ніякого оспорювання права українського народу на національне будівництво, так само не може бути й мови про якусь фізичну сутичку. У нас можуть бути виключо словні сутички. І в теперішню хвилю ми звертаємо ся до вас з просьбою розсіяти туман, розвіяти чутки, що викликають у деяких тривогу.

По І. Фруміню забрав голос представник Центральної Ради Антонович і заявив, що не можна говорити про октроювання федеративної російської республіки, бо тут заходить просте змішання понять. Не може український народ пов'язувати питання будучої будови цілої держави. Можна говорити тільки про установлення автономії України. Сього питання ніхто не порішає, бо й не можна його порішити без відома всіх народностей, які заселяють Україну. Зїзд, який відкриваєть ся 6 квітня, національний, а не територіальний, а тому він і не може порішити того, що порішити має право тільки територіальне зібрання при участі всього населення без ріжниць національностей і віросповідання. Те, відки має йти проголошене автономії України, — з верху або з низу, — повинен ухвалити сам народ. Тривога, викликана невідповідальними чутками, безосновна. А. Ніковський указав, що передтим, заки вивчати ся сї питання, — треба негайно розсіяти погрозу багнетами. Під такою погрозою немислимі ніякі вивчення.

Представник ради робітничих депутатів М. Брантман від імени салдатів запротестував проти приписуваного чутками радї салдатських депутатів наміру багнетами розігнати конгрес, як що він проголосить автономію. — „Ми просимо назвати ту особу, котра посміла від нашого імени зробити таку заяву, бо вона не тільки не мала права складати такої заяви, але й її не можна стерпіти серед нас“. Дальший хід його промови, відомий з попереднього звітлення. Винниченко відкрив, що погрозу висловив один із членів ради робітничих депутатів. Предсідатель ради робітничих депутатів П. Незлобін заявив: „З реферату на обіднім засіданню соціалістичних партій про течії серед Українців витворило ся вражіння, що є сильна течія, яка змагає до того, щоб до часу всеросійських Установчих Зборів скликати Установчі Збори України. Сепаратистична течія така сильна, що її треба здержувати. Яко представник ради робітничих депутатів я заявив, що признаю скликання національних Установчих Зборів в теперішній час, при складних політичних умовах, негативним явищем. Усяка національність має право на самоозначення. І дивно було-б відкидати се право Українців, котрі без сумніву займуть в Установчих Зборах почесне місце, добиваючи ся здійснення своїх національних завдань. Я особисто не вірю, щоб Українцям удало ся здійснити тепер свої наміри, навіть колиб вони і скликали свої Установчі Збори. Але думаю, що се викликало-б немиле вражіння серед військ. Я не знаю, як реагувала-б армія на сепаратистичні течії. Ось в таких зміслі я і говорив про армію. Я тверджу, що серед робітників нема сепаратистичних течій. Мене здивувала заява проф. Грушевського, що немовби з неба звалив ся. Він не знає, — чи має український народ в особі демократичного громадянства приятелів чи ворогів. Я тверджу, що серед демократичного громадянства нема ворогів українського народу. Сю заяву проф. Грушевського я особисто прийняв як образу“.

Коли капітан Карум говорив про якусь відмову Українців від негайного заведення автономії, деякі члени Ради заявили: „Ми тут не відмовляли ся, а інформували“. По Карумі В. Винниченко заявив, що сепаратистичну течію можна уважати помершою. „Нам, Українцям, свобода Росії так само дорога, як і вам, вона нам ще дорожша, бо нас більше гнетено. І ми будемо хоронити волі від яких би не було посягань. Ми думаємо, що слова повинні перетворити ся в діло. Ми не боїмо ся сказати, що здійснення народньої волі се не небезпека для свободи. І колиб населенню України вдало ся скликати територіальні збори й вони ухвалили виразні постанови, то чим перешкаджало-б се справі волі? Ми — не манекіни. Ми повинні творити діло, бо віра без діла мертва. Я відкрито розкриваю карти, але говорю, — як буде доказано, що перемищенням у життє нашої віри ми внесемо дезорганізаційні основи, що ми принесемо шкоду справі загальної волі, в такім разі ми, не надумуючи ся, відмовимо ся від нашого шляху. Але я переконаний, того не можна доказати“. А. Ніковський предложив не говорити про сепаратистичну течію, бо вона, означаючи відірвання України від Росії, не має майже місця. І. Фрумін вказав, що заява про перемищення думки в діло й витворила ґрунт для побоювань. — „Теперішньої хвилі ми не уважаємо відповідною для перемищення в життє корінних територіально національних питань. Основне завдання хвилі — усунення всього, що може перешкаджати в боротьбі цілості за волю. Як буде поріжнення між носителями революції, — се катастрофа“.

Потім давав вивчення проф. М. Грушевський, котрий вказав, що як чутки, так і побоювання повстали почасті завдяки тому, що багато недуже добре розбираєть ся в термінології державного права. — „Яким способом український народ може установити федеративну республіку?“ Так само дивно і малозрозуміло є обва, що скликуваний зїзд може проголосити себе Установчими Зборами. Подібні розмови не тільки мають малу підставу, але й вони виразно висять у повітрі. Думати, що автономію можуть здійснити тільки сили пануючої (під статистичним оглядом) національності, — се також належить до найвних дурнот. Що торкаєть ся національного конгресу, його програму надрукувала не тільки українська преса, але й руска — „Кіевская Мысль“. В сій програмі поставлено справу утворення не національної, а територіальної організації, очевидно за згодою з усіма іншими національностями, які заселяють край. Зїзд має на цілі санкціонувати Центральну Раду, яку признали окремі організації, але потребує санкції такого авторитетного виразника українського народу, яким є конгрес. Саме Центральну Раду предкладаєть ся переіменити з національної на територіальну організацію — міжнародну. Але зїзд займаєть ся тільки теоретичним розробленням сього питання, його конструкцією, а не здійсненням, бо останнє можливе тільки при спільній акції всіх сил, що заселяють Україну. Вся та наша акція, котра яко така простує до підготовлення автономії, до будівництва України, переводить ся в повнім контакті з тимчасовим правительством і не тільки не містить у собі елементів, які можуть підірвати суцільність боротьби за загальну волю, але й навпаки простує до утвердження свобод і закріплення демократичного ладу. Ми знаємо, що серед Українців — незорганізованих, невідповідальних людей, є випадки, які викликають немиле вражіння, але ми ведемо рішучу боротьбу з подібними незорганізованими виступами, розглядаючи їх вузько шовіністичні наміри яко національний злочин... Що торкаєть ся думки, — чи я упав з місяця, то ся думка не має підстави. Я більше ніж двадцять літ вів боротьбу в умовах російської дійсности. І моє питання, звернене до представників демократичного громадянства, не може ні для кого бути образливим. Бо можна бути яким завгодно демократом і бути централістом, можна бути демократом і бути проти національного будівництва та не рахувати ся з національними домаганнями. По всім тім, що ми тут чули, ми очевидно відходимо вповні заспокоєними, але по словних деклараціях повинні піти й діла“.

По професорови М. Грушевським, який відповідав на питання А. Лепарського, запитав представник коаліційного студентства, наскільки вірна заява, що національний зїзд проголосить себе територіальним і вибере тимчасове українське правительтво, й дістав відповідь: Се невідповідальна заява! По промові полковника Чеховича Страдомський, закриваючи засідання, зазначив, що меншість комітету не подїляла й давнійше висловлюваних побоювань, маючи довіре до державного розуму українських провідників. „Ми в кождім разі маємо велике признання для представників Центральної Ради за їх вияснення. Не може бути й мови про те, що тут сидять вороги Українців, тут є тільки товариші, а є багато і слуг України“.

Звідомлення з самого зїзду приносить „Кіевская Мысль“ з 20 й 21 (7 й 8) квітня. На вступі під заг. „Перед зїздом“ читаєм: „Теперішній український національний зїзд або, як деякі його називають «всеукраїнський конгрес», треба конче розглядати у звязку з рядом українських зїздів, які відбувають ся у великоду неділю у Київі. На тих пригтованих зїздах, які донині тривають, йшла кипуча робота української вільної думки, на них обговорювали ся всякі можливі програми, пляни, на них ухвалювано виразні резолюції, які без сумніву, коли не ляжуть в основу, то в кождім разі дуже рішуче відібуть ся на працях зїзду, про який пишемо. У великім ступні сї попередні зїзди дали й головний контингент учасників теперішнього зїзду. Словом попередні зїзди до деякого ступня можна уважати ініціативними й прелімінарними для всеукраїнського зїзду, який сьогодні відбуваєть ся в купецькім зібранню. В дану мінуту ще нема можливости докладно підрахувати число делегатів, які зїхали ся, бо се число зростає кождої хвиля тими, що прибувають залізницею, на пароходах, на конях, а навіть per pedes apostolorum, пішки. Останнім способом послугують ся очевидно селяне, що йдуть „з цїпком і клунком за плечима“ з близько положених сіл. Се вже свого роду українське патріотичне паломництво. Позавчора по приватним відомостям зареєстровано в організаційнім бюрі більше ніж 400 делегатських карт, більшість з них видано членам пригтованих зїздів, про які була мова вище. Учора від раннього ранку видавано делегатські карти в будинку педагогічного музею й купецького зібрання ново прибувшим, що утворили такі звичайні в наш час дуже довгі „хвости“ черги.

Треба було бачити сю загальну радість при стрічах вільних горожан свобідної країни, радість, яка можливо находити свій переважний вислів в українській природі, довготерпеливій до останнього ступня, до такого самого ступня вульканічній щодо прояв одушевлення. Сіяючі від тремтячого весняного усміху обличчя, горючі жаротою радості очі та всюдю звінка, свіжа, кольоритна чисто-українська мова. Дружні обняття, палкі поцілунки... Словом родина, члени одної семі зїхали ся на своє спільне свято. Так воно і є в дійсности. Треба дуже довго й сильно терпіти, треба віками зносити гнет національної і політичної неволі, щоб так бурливо прийняти свято визволення!“

Про відкритте зїзду пише часопись: „Заля купецького зібрання переповнена. Море голов і від краю до краю хлюпаючі хвилі української мелодійної мови. Партер наповнюють делегати, число яких значно перейшло поза тисячу людей. Та ще не всі, дожидають ще тих, що не вєпіли прибути на сьогоднішнє засідання. На галеріях публіка й так само виключно українська, яка не має делегатських повно-властей.“

Коло 2-ої год. місяця в президії займає Центральна Рада. Зїзд відкриває проф. М. Грушевський відчутою промовою, з глибоко урочистим характером. „Не зважаючи на труднощі дороги, — говорить професор — ви, люде української землі, приїхали сюди, гнані важністю місії, яку накладає на всіх нас переживана нами велика історична хвиля. Перед вами трудне й відповідальне завдання, — відзеркалити у своїй творчій праці, наскільки се можливо, дійсний голос землі, представниками якої ви є сьогодні.“

Нижішній склад Центральної Ради, що містить в собі представників усіх організацій города Київта та значного числа провінції, все-таки не уважає себе відповідно правосильним без вашої санкції і може потребує нових виборів і доповнення, як на се буде ваша воля“.

Дальше проф. Грушевський звертаєть ся з привітом до салдатів Українців, у числі яких на залі находять ся і делегати петроградських полків, що перші піднесли прапор революції у Петрограді. На його предложенне зїзд просить їх зайняти місця в президії. Поява на естраді салдата Авдієнка (українського соціального демократа), який підняв волинський полк, що, як відомо, перший явив ся цілий уоружений у Таврійській палаті, викликає бурю оплесків. Потім професор вітає селян і робітників, що прийняли активну участь у революції, і предкладає пошанувати память жертв, що впали за волю народу. Усі присутні в лад із перейняттям співають „вічна память“. Опісля Грушевський подає програму зїзду та предкладає вибрати председателем представника чорноморських козаків С. Ерастова й товаришами председателя делегатів-салдатів від петроградських полків Авдієнка та Гарбара. Збори однодушними оплесками вітають се предложенне. Дальше президія доповнюєть ся представниками від селянства, робітників, духовенства й інтелігенції. З великим одушевленням, висловленим довго невмовкаючими оплесками, зїзд привітав появу в президії популярного письменника й діяча української соціально-демократичної партії Володимира Винниченка.

На предложенне селянина-делегата окремо пошановано память борців, що впали за волю України. Всі присутні з глибоким перейняттям і почуттям, стоячи, відспівали Шевченковий „Заповіт“.

Останніми членами, що доповнили склад президії, були: матрос чорноморської фльоти Пелишенко, котрий в короткій, гарячій промові подав зїздови ухвалу його товаришів-матросів „активно боронити волі України“, й письменник П. Богацький, що вернув з заслання на Сибір.

Опісля зїзд приступив до вислухання рефератів по питанням політичної перебудови Росії на основах федерації держави й автономії складових національних частей. Реферати інформаційного характеру були на отсі теми: 1. Державне право й федеративні змагання на Україні; 2. Федералізм. Домаганне демократично-федеративної російської республіки; 3. Автономія широка й обмежена, національно-територіальна й національна. Домаганне широкої національно-територіальної автономії України. Права національних меншостей і їх гарантія. Референтами були: помічник київського губернского комісара Д. Дорошенко, молодий український учений А. Шульгин і відомий український публіцист Ф. Магущевський.

Д. Дорошенко дав з початку реферату загальні поняття про автономію і федерацію та вказав приклади федерації в західній Європі, подрібнійше задержав ся на розвиткови ідей федерації на Україні. В ретроспективнім огляді він слідом за Костомаровим відмічує явні признаки федеративного ладу давньої Руси, де разом з тим не заглушувало ся місцеве житте. Татарщина змела ті федеративні форми, але федералістичні змагання на Україні не щезли й виступили пізнійше в союзі України з Польщею. Сей союз не був міцний і не міг бути таким при гнеті демократичної України аристократичною Польщею. Революція Богдана Хмельницького приводить український народ до переяславського договору. Якби не розбирали сей договір учені, безсумнівним є факт установлення договорними пунктами автономії України (автономія церкви, війська, правительственной управи, а також право міжнародніх зносин). Виложивши дальшу долю України й еволюцію ідей її автономії, референт підчеркує, що в теперішню хвилю се домаганне на цілий свій зрістає перед усією визволеною Україною.

Яко дальший референт виступив А. Шульгин. Поставивши питання, яка нам потрібна форма правління, референт заявляє: „Нам потрібна демократична республіка

з виборним правом, оснований на чотиричленній формулі, при федеративнім державнім ладі, який гарантує усунення централістичної системи, та при національно-культурній (?) автономії України“.

З дуже великою цікавістю вислухано потім реферату Ф. Матушевського про права національних меншостей. З статистичними даними про населення України референт вказує на домінуючий український елемент на його території, куди розмірно в невеликім числі вкруплені елементи інших народностей. Це дає йому право до виводу, що Україні конче потрібна національно-територіальна автономія з повною гарантією прав національних меншостей і їх самоуправою, з широкою самоуправою у волостях і селах, з рівністю всіх горожан краю перед законом і з найбільшим зближенням адміністративних і судових інституцій до потреб народів, які творять цілість краю. Свій реферат Матушевський закінчив словами: „Тому будемо твердо й високо держати в своїх руках наш чистий прапор вільности народів, винесений нами незамараним з брудної тюрми народів на свіже, ясне й чисте повітря свободної України. Будемо спільними силами охороняти сей чистий прапор від проб темних і несвідомих сил заваляти його брудом шовінізму й ненависти до національних меншостей на Україні“.

На вечірнім засіданню зала була зовсім переповнена. Галерії також повні публіки. Постороннім, що бажали дістати ся на галерії без синьої карти, енергічно загороджували дорогу. Настрій серед делегатів був піднеслий, маса була таких, що хотіли говорити про питання, яких торкнулися референти на дневнім засіданню. По промові зараз першого бесідника, з огляду на величезне число записаних, ухвалено дальше записування бесідників перервати, а промови обмежити до 10 минут. Виступило 23 бесідників. Значну сензацію викликали промови тих, що виступали за необхідністю утворити самостійну Україну... В часі промови першого бесідника внесено прапор з портретом Шевченка, що викликало на зборах ентузіазм, який вилив ся в урочистім відспіванню „Заповіту“. Загалом з великою більшістю промов делегатів вияснив ся виразний національно-політичний настрій, висловлений у прийнятих одногослоно резолюціях, поставлених під голосування на предложенне проф. Грушевського матросом Пелишенком, а поданих уже в 149 числі „Вісника“.

Характеристичне те, читаємо в „Кієв. М.“, що в дусі обмеження або знехтування прав національних меншостей не підніс ся ніодін голос. Навпаки була слідна тенденція підчеркнути зичливе та справедливе відношення до неукраїнських народів. Значну ролю у витворенню свідомого відношення до роботи і в підтримці настрою у дусі загальнолюдських ідеалів відіграли представники соц.-демократичної і соц.-революційної партії. Щодо сього треба зазначити палку промову члена петроградської ради робітничих депутатів і української соціально-демократичної військової організації в Петрограді — салдата Авдієнка. Він не завагав ся з твердими словами докору звернути ся до українських патріотів, указуючи на їх недавню політичну інертність, недостатку дійсної національної гідности, й закликавав стрясти з себе порох фальшиво зрозумілого націоналізму та йти в єдності з демократіями інших народів до ясних ідеалів соціалізму. В такім самім дусі була й змістова промова українського соц.-демократа Чеховського. В палких промовах соціалреволюціонери Н. Ковалевський і В. Начаєвська закликували через здоровий демократичний націоналізм йти до інтернаціоналізму. Цікава була промова прибувшого з фронту салдата Дорошенка, котра блистала живим українським гумором і влучністю сентенцій. З огляду на значну скількість прибувших на зїзд селян всі гасла про землю і народ приймала аудиторія з незвичайним ентузіазмом. Поодинокі войовничі ексцеси в шовіністичнім дусі й окремі випадки не шкодили загальному настроєви, який висловив ся в одногослоно прийнятих резолюціях.

Заслугу на увагу позачергова заява, зроблена підпоручиком Міхновським (адвокатом з Харкова). Указавши, що

4 квітня українська депутація була в місці перебування верховного головного команданта з просьбою о дозвіл на творення кадр окремого українського війська, на що і згодив ся генерал Алексієв, котрий зменшив предложенний стан війська з одного корпусу до двох бригад, Міхновський сказав, що з такою самою просьбою українська депутація в часі перервання зайнять зїзду їздила й до міністра війни Гучкова, який знаходить ся тепер у Київі. А. Гучков заявив свою згоду поки-що на скомплетування двох бригад. Міністер додав, що по докладнім познайомленню з питанням він можливо згодить ся і на утворення цілого корпусу. Свою промову, прийняту бурливими оплесками, Міхновський скінчив словами: „Се військо оборонить волю України й забезпечить їй щастя на будучину. Хай живе вільна Україна разом з вільною Росією!“ Вечірнє засідання зїзду скінчило ся о 12-ій год. в ночі.

На другий день засідання зїзду, 7 квітня, як і першого дня, дуже численне, відкрило ся в 12-ій год. Настрій зовсім діловий, спокійний, до чого закликавав відкриваючи збори, М. Грушевський. До президії запрошено представників одеських і харківських Українців і делегата від Українців балтійської військової флотії — офіцера Крупенського. Про віддане на естраді військової честі прапорови з портретом Т. Шевченка з боку останнього делегата й про реферати того дня зїзду була у нас мова за „Новою Радою“.

Зїзд вислухав привітів. Часть привітів від українських організацій з огляду на їх велике число тільки перерахував секретарь П. Богацький, а перелічення інших відложено. По Страдомськім Д. Григорович-Барський привітав зїзд від краевого комітету партії народньої волі. „Наша партія — говорив Д. Григорович-Барський — давно стоїть на янім розумінню того, що російська держава вимагає для себе будови, яка вдоволяла-б усім політичним домаганням і бажанням окремих національностей. Але се свідомість не загальна в партії й в масах. З особливою гарячістю я вітаю зїзд, бажая йому спокійної праці на шляху утворення умов вільного існування українського народу“. Член виконавчого комітету др. І. Фрумін як представник переслідуваної жидівської нації і член партії соц.-революціонерів повітав зїзд: „Серед нас — говорив бесідник — нема й не може бути противників української автономії. Але се питання повинні порішити Установчі Збори“. Полковник Матушевич говорив по російськи від ради київського гарнізону та по українськи від української фракції військових демократів. Полковник Матушевич нагадував необхідність боротьби з внішнім ворогом для укріплення внутрішньої волі. Зїзд шумно вітав представника армії. Від губернського земського виконавчого комітету вітав В. Корольов (на українській мові), від товариства охорони жінок п. Клячкина. Виступ з привітом представника тимчасового правительства губернського комісара М. Суковкіна гаряче прийнято на зїзді. М. Суковкін жалувати, що не вмів добре говорити по українськи й мусить звернути ся до українського зїзду на російській мові: „Тимчасове правительство — заявив М. Суковкін — рахуєть ся з голосом України. Вже тепер український народ у Київі має своїх представників у раді громадянських організацій і губернськім виконавчім комітеті, що помагають мені в справі уладження краю на нових основах. У нас буває гаряча виміна думок, але не було ні одної незгоди. Хай буде згода між українцями й центральними властями. Український народ нетілький може, але й повинен висловити ся, як він хоче управляти ся, і правительство прислухуєть ся до того голосу. Останнє слово належить до Установчих Зборів, а перше до вас. Рішайте сю справу державною мудрістю, якою все відзначав ся український народ. Нехай живе вільна Україна вкупі з Росією“. Бурливі оплески. М. Грушевський поцілував ся з М. Суковкіним, який зайняв місце в президії. Пішли привіти від київського жіночого громадянського зібрання (п. Синицька), від губернської земської управи (Пожарський), від київського комітету соціалреволюціонерів (Прилежаєв). Своім гаслом на Україні ставлять соц.-революціонери домагання: Вся земля всьому працюючому

народови. Представник коаліційної ради київського студентства Баткинський говорив, що передтим у Шевченкові дні студенти співали в мертвих стінах давньої вищої школи „вічну пам'ять“, а тепер „вічну славу“ свобідному автономному народови.

Гаряче прийнято на зїзді привіти національних груп. Від жидівської соц.-демократії говорив у жидівській мові Каган. Від польського соціалістичного кружка по українськи: Куліш, від Чехів з армії з фронту Йосиф Франц, що виголосив прекрасну промову про многострадальну Чехію в українській мові, закінчуючи її на просьбу аудиторії по чеськи. Чорноморська фльота й рада робітничих депутатів Одеси повітала зїзд в особі Романченка. „Завдання фльоти — говорив делегат в сильній промові на українській мові — визволити Україну й установити в Росії федеративну республіку“. Про таку саму готовність віддати життя за права українського народу говорив представник української секції київської ради салдатських депутатів Чайка. Від польських організацій на Україні говорив в українській мові Сзвський, котрий зазначив, що вільні Українці є в щасливіших умовах ніж досі гнетені Поляки. „Волю нам треба ще вибороти, тому треба спільними силами твердо стояти на фронті в імя братерства народів“. Председатель чесько-словацьких товариств Вондрак у чеській і українській мові висловив бажання, щоб здійснився ідеал Шевченка про вільну федерацію всіх братів Славян. В імени об'єднаних жидівських громадянських організацій виголосив привіт др. Биховський, котрий і окремо повітав „славного провідника українського руху М. Грушевського“ й закінчив під бурю оплесків: „Слава українському народови, слава його провідникови Грушевському“. М. Грушевський при одушевлених окликах „слава“ підійшов до Биховського. Вони розцілували ся.

Закінчило ся денне засідання привітами Коіави від Грузинів, М. Шаповала від повітової земельної управи, від повітового зїзду земельних учителів, робітничого гутянського знярядного заряду Ситнікова, від жидівського демократичного учительства (на жидівській мові), від Естонців з Дерпта (Швец) з заявою, що Естонці піддержать домагання української автономії на Установчих Зборах, і від багуринських Жидів (Ващенко). Председатель зїзду подякував усім бесідникам і зокрема М. Суковкіну та просив його передати тимчасовому правительству, що український народ готов його піддержати.

Вечірнє засідання зїзду відбувало ся під председательством В. Винниченка. Значну часть засідання присвячено виголошенню привітів. З виголошених привітів одушевлені оклики „слава“ й шумні оплески викликала промова уманського єпископа Дмитра, який, звернувши ся до членів зїзду з промовою в українській мові, сказав: „Вітаю вас! Мені ніхто не дав повноважень на се. Але мене прислало сюди моє серце, котре дала мені Мати-Україна. Працюйте з Богом в користь нашої дорогої Матери-України“.

Ділову частину засідання зайняв реферат Понятенка „про забезпечення інтересів національних меншостей“. Реферат викликав довгу дискусію, в якій бесідники, виходячи за межі реферату, безпереривно вертали ся до питання про практичні кроки у фактичному здійсненню автономії України.

По перерві Грушевський познайомив делегатів з системою виборів до Центральної Ради. По сій системі треба вибрати представників від губерній і городів у числі двох третіх і від київських українських організацій у кількості одної третьої загального складу Ради, причім вибори председателя повинні відбутися тайним поданням голосів. Зїзд згодив ся з запропонованою системою. Потім прийнято резолюції, подані нами в попереднім числі, а решту резолюцій наслідком того, що прийшли різнородні поправки й доповнення, ухвалено передати редакційній комісії, у склад якої увійшли: Грушевський, Винниченко й Ткаченко. Вкінці засі-

дання делегати зложили кілька позачергових заяв, у тім числі заяву про тверді ціни на хліб, установлені тимчасовим правительством для київської губернії, та про можливість членам зїзду дістати залізничні карти при розїзді з Києва.

„Русское Слово“ з 24 (11) квітня доносить з Києва: Кінцеве засідання українського конгресу присвячено новим виборам складу Центральної Ради та прийняттю резолюцій. Центральну Раду, в склад якої увійшло коло 150 членів, зорганізовано таким робом, що вона стала повним авторитетним представництвом усього українського народу. До неї входять представники від губерній, де живуть Українці, від городів, від партій і громадянських організацій, військових комітетів і комітетів фльоти, селянського союзу і т. д. Раді дозволено кооптувати спеціалістів у розмірі не більше 15% під умовою, щоб у число кооптованих увійшли представники національних меншостей. Проф. Грушевський предкладає конгресови тайним голосуванням вибрати председателя Ради. Чується оклики: Грушевський наш председатель! Слава Грушевському! Грушевський настоює на тайне голосування, вислідом якого вибрано Грушевського 588 голосами проти кількох председателем Ради. Товаришами председателя вибрано явним голосуванням драматурга Винниченка (с.-д.) й публіциста, радик. дем. Бфремова.

Грушевський поставив пропозицію вислати привіт усім народам Росії. Серед бурливих оплесків прийнято пропозицію. Потім прийняв зїзд ряд резолюцій, з яких „Русское Слово“ наводить отсі:

1. В звязку з декларацією тимчасової польської державної ради у відповідь на поклик тимчасового російського правительства до єднання польського народу з вільною російською державою перший всеукраїнський національний зїзд (відси до кінця подана резолюція грубим письмом) рішуче протестує проти всяких претенсій на непольські землі. Український народ не стерпить ніяких змагань до загарбання прав на територію України, злиту його потом і кровю.

2. Український національний зїзд ухвалює: а) зажадати від тимчасового правительства видання заборони продавати й заставляти землі та ліси, а також віддавати в довготермінову аренду землі, винищувати ліси, продавати й заставляти та робити умови на довготермінову аренду на природні багатства в надрах землі, продавати, заставляти й робити умови на довготермінову аренду на фабрики та заводи й б) домагатися, щоб ті заборони уважали ся дійсними на всій території України від 1 марта 1917 р. до того часу, коли кожде з тих питань порішать Установчі Збори.

3. Український національний зїзд поручає Центральній Раді можливо найскорше дати ініціативу в справі утворення міцного союзу тих народів Росії, котрі, як і Українці, домагаються національно-територіальної автономії на основах демократичної республіки.

4. Український національний зїзд поручає Центральній Раді зорганізувати зі своїх делегатів і представників національностей меншости комітет для вироблення проекту автономного статуту України, після чого сей статут предложить ся під затвердження конгресови України, зорганізованому так, аби він висловлював волю населення всієї території України. Санкцію автономного ладу України дають російські Установчі Збори.

5. Зїзд признає необхідним, аби на тих землях федеративної російської республіки, в котрих український народ творить меншість населення, українському народови забезпечено права меншости на таких умовах, на яких на Україні забезпечені права меншостям не-Українців.

Відспіванням гимну „Ще не вмерла Україна“ закрито зїзд.

Як доносить та сама газета, орган української Центральної Ради „Нова Рада“, зводячи в передовиці до купи висліди конгресу, вказує, що однодушно висловлена на конгресі воля всього українського народу зводить ся до чотирьох пунктів: 1. національно-територіальна автономія України;

2. перебудова цілої Росії на основах федерації; 3. федеративна демократична республіка; 4. забезпечення прав національних меншостей, що живуть на Україні. На думку часописи вся діяльність українського народу повинна про- стувати до того, щоб від декларативних заяв перейти до фактичного здійснення наведених чотирьох точок.

„Утро Росії“ з 24 (11) квітня наводить дещо з слів полковника Міхновського, яких ми не стрічали у попередніх звідомленнях. Він сказав: „Гетьман Павло Полуботок, замучений Петром, вмираючи, говорив: »Умираю, але на страшнім суді Бог розсудить Петра з Павлом«. Сей суд наступив“. Міхновському уладжено бурливу овацію. Запропо- новано одеську воєнну округу назвати українською.

Про запроєктовану нову Центральну Раду подає ся часопись ось що: Зїзд запроєктував нову постійну Цен- тральну Раду з завданням представляти український народ в його політичних, економічних, соціальних і національних інтересах. До Ради увійшло по чотирьох представників від київської, волинської, херсонської, катеринославської, харківської, по трьох від чернігівської, таврійської і кубанської губерній, по двох від бесарабської, чорноморської, воронізької губерній і дальше двох від донської області. А від інших губерній, де Українці є колоністами, по од- нім представникови. Окреме представництво мають Москва, Харків, Одеса, Петроград, Катеринослав і Ростов на Дону. По двох представників входить від українських партій, духовенства, робітників і студентів. Усіх членів буде в Раді 150. Для постійної роботи вибираєть ся виконавчий комітет з 30-х людей.

В іншій телеграмі зазначає та сама часопись, що останнє засідання українського зїзду відбуло ся серед дуже піднеслого настрою.

Гей, то не в небі грім гуде...

(На мотив: „Гей, там на горі Січ іде“).

1-му київському очолюваному полкови присвята.

*Гей, то не в небі грім гуде, —
Гей, та тож наше військо йде;
Тож сходить сонце волі і над нашим краєм,
Правду й братерство нам веде!*

*Жовто-блакитні прапори
Гордо там вють ся догорі;
Тож сходить сонце правди, волі та братерства,
Наше йде військо — раз, два, три.*

*Гей, Ти наш Краю, сад рясний!
Щож наче й досі Ти сумний?
Тож сходить сонце правди, волі та братерства,
Гей, день надходить весняний!*

*Тяжко в неволі Ти стоївав,
Сотні років щастя не мав;
Тож сходить сонце правди, волі та братерства,
Ворон-наслідник Твій пропав.*

*Гей, не вмерла слава дідів, —
Полум'ям з неї вибух нів;
Тож сходить сонце правди, волі та братерства,
Гей, день надходить, кралиций з днів!*

*Йдуть Твої вірні сини
Бити, зривати кайдани, —
Тож сходить сонце правди, волі та братерства,
Гей, день надходить весняний!*

*В нарусах сонця золотих
Йдуть мільони молодих;
Тож сходить сонце правди, волі та братерства,
Гей, плач невольничий затих.*

*Краю наш рідний, дорогий!
Чують загиблє вороги;
Тож сходить сонце правди, волі та братерства,
Простір Твій сяв навкруж.*

*Гей, то не в небі грім гуде!
Гей, та тож наше військо йде!
Тож сходить сонце правди, волі та братерства,
Гей, Україна розивіте!*

*Жовто-блакитні прапори
Гордо хай вють ся до гори;
Тож сходить сонце правди, волі та братерства,
Наше йде військо — раз, два, три.*

О. Кобець.

* * *

*Од синього Дону до синих Карпат
Одна нероздільна родина:
Без рабства, без панства, насильства та грат
Вільна, незалежна Україна!*

*Сини України! Ставаймо, вільні,
Під прапор ідеї одної:
Зберем з поля рідного квіти рясні
В вінок України вільної!*

*На нашім прапорі воєнні слова,
Запалені нівом народу:
„Хай зникне безслідно тюрма вікова,
Вперед за братерство й свободу!“*

*Сини України! Ставаймо в ряди,
Утворим незломную лаву;
Стяг Волі та Правди ми будем нести
Вільній Україні на славу!*

*Нехай же від Дону до синих Карпат
Живе нероздільна родина:
Без рабства, без панства, насильства та грат
Вільна, незалежна Україна!*

О. Кобець (Розвага).

Конференція української соц.-демокра- тичної партії у Києві.

„Кієвская Мысль“ з 19 (6) квітня пише: В 11 і пів год. дня 4 квітня в одній з аудиторій київського університету В. Винниченко, член бюро центрального комітету партії, відкрив конференцію української соціально-демократичної робітничої партії. Ціле днівне засідання 4 квітня пішло на вислухання звідомлень делегатів окремих організацій партії, петроградської, київської, харківської, черкаської, новгород-волинської, одеської, бердянської. Звідомлення містять цін- ний матеріал, який свідчить про зріст українського соц.-дем. руху, особливо в тих точках, де нагромадили ся маси української робітничої кляси (Катеринослав) і українського робітника, передягненого в салдатецьку шинелю (петроградський гарнізон, особливо івардійські полки).

Так у Петрограді згідно з рефератами делегатів звип 60 військових частей находить ся сьогодні майже під ви- ключним впливом української соц.-дем., в тім числі і герої революції, — полки ізмаїлівський, волинський, преображен- ський, опанцирені автомобілі. Від тих частей у петроград- ській Раді робітничих і салдатецьких депутатів українські с.- д. мають 60 своїх представників...

По рефератах з місцевостей привітали конференцію представники київського комітету російської с.-д. р. партії, „Бунду“, „Поалей-Ціону“ й українських соц.-революціонерів. Заява представника російської соц.-демократії про те, що вона розуміє і поділяє національні змагання українського пролетаріяту, викликала довго невмовкаючі оплески.

Вечірнє засідання 4 квітня і цілий найблизший день зійшли на вислухання і обговорення рефератів по найваж-

нійшим питанням програми й тактики української соц.-дем., причім ухвалено ряд резолюцій. Поки-що приведена в „Кіев. Мысли“ резолюція, що має в теперішню хвилю найактуальнійше значіння,—про автономію України:

„Виходячи з того, що потреба можливо повного розвитку творчих сил України вимагає її найширшого економічно-політичного самоозначення; приймаючи під увагу, що федеративний лад російської держави як союзу автономних національно-територіальних або просто територіальних одиниць не тільки не може шкодити розвитку пролетаріату всієї Росії, — а тим більше українського, — але і корисний для нього; приймаючи під увагу, що федерація автономних національних або краєвих одиниць се найкраща гарантія демократичних і національно-політичних прав кожної нації або країни, — конференція української соц.-демократичної робітничої партії з цілою непохитною рішучістю видвигає давнє домагання партії — автономію України яко першу, невідложну, пекучу задачу сучасної хвилі українського пролетаріату та всієї України. Рівночасно, виходячи з рямок партійної програми, виголошеної на зїзді 1905 р., конференція, рахуючи ся з виключністю подій і домаганнями життя, думає можливим узяти на себе право дозволити товаришам партії піддержувати принципи федеративної будови російської демократичної республіки й піддержувати автономічні змагання демократії інших націй. Вкінці порішення питання про внесення домагання федерації до партійної програми конференція полишає партійному зїздові“.

Протест Холмщаків.

Група полонених-Холмщаків надрукувала в 36 (95) ч. „Вільного Слова“ отсей протест, післаний до редакції „Głos Narodu“:

Присядкуючи ся цілком до протесту наших товаришів із Дунаєрагелі проти статі „Chelmszczyzna przeciw uroszczeniom ruskim“, поміщеної у 53 ч. з 3 березня в польській часописі „Głos Narodu“, ми, Українці-Холмщаків, полонені табору Зальцведель у Німеччині, просимо редакцію дати місце на сторінках вашої газети й нашому слову.

Ще не затихла світова пожежа, ще гудуть гармати, вам, Поляки, ще тільки почала всміхати ся краща доля, а ви вже кричете чорними круками над нашою многострадалною Холмщиною й, радіючи чужому нещастю, називаєте її польським краєм, а страждущий народ — Поляками. Дякуєм вам, шановні сусіди, за вашу многолітню „опіку“ над нашою Холмщиною й її народом і рішуче заявляєм, що ми частина 35-мільонового українського народу; нам дорога його слава, героїчна історія, його невичерпана, багата народня пісня, його стара культура, котру не змогли здушити на протязі соток літ ні ви, ні наші „добрі“ сусіди—Москалі.

Холмщина була сотки літ тим тереном, на котрім зустрічали ся дві різні культури — польсько-латинська й українська. Польські діячі жвивали всіх можливих способів, щоб польонізувати холмських Українців, але се їм не вдало ся. Наш простий народ стояв непохитною стіною супроти польонізаційних заходів. Треба тільки ближше придивити ся до життя місцевого населення, до його звичаїв, весільних обрядів, пісень, одежі, характеру, щоб ствердити, що се не Поляки, а Українці. Доскональні досліди на місці в 1910—1912 рр., коли розбірали в Думі проект виділення Холмщини за межі Польщі, показали те саме.

Правда, значна частина Українців-Холмщаків, завдяки репресіям російського уряду під час „возсоедіненія“, перейшла після толераційного маніфесту 17 квітня 1905 р. на католицьку віру, але се ще не значить, що вони мусять бути Поляками, як не є Поляками Італійці, Еспанці, Португальці, Чехи й інші католики.

Ви споминасте про різні польські товариства й гуртки на Холмщині, але їх зорганізували не селяне, котрі творять подавляючу більшість населення, а поміщики й ремісники — Поляки, які живуть у містах і в економіях.

Вони разом з ксьондзами не жаліють ні матеріальних, ні культурних засобів для польонізаційних цілей. З другого боку наш народ не має середньої й вищої класи, яка могла-б йому допомогти морально й матеріально проти ворожих впливів. Під теперішню тяжку хвилю польські діячі мають ще ту вигоду, що велику частину українського населення й усю інтелігенцію російський уряд при відвороті в 1905 р. примусово виселив до Росії, а тому з теперішнього положення на місці не можна робити ніяких висновків.

Ще раз звертаємо ся до вас, панове Поляки. Геть руки від нашої Рідної Країни! Ми не хочемо бути погноєм для вашої „панської“ культури; ми не хочемо, щоб ви бенкетували на руїнах славного колись Володимиро-Галицького Князівства, та щоб Холм—столиця могутнього нашого короля Данила — був осередком чужої, ворожої нам культури. Ми хочемо самі бути господарями у своїй хаті, ми хочем вільної України!

Полонені Українці-Холмщаків: Михайло Мусевич з села Рожанки, володавського повіту; Антін Бриж з села Бища, білогорського повіту; Йосип Троць з дер. Юзефов, грубешівського повіту; Синовеї Мартіян з села Дорогдуск, холмського повіту; Микола Борисовський з Ярчева; Петро Бялік, білогорського повіту; Хведір Матусевич з села Корчавки, білогорського повіту.

Похід Українців.

Під сим заголовком подав Йоаким Волошинівський свої вражіння з української маніфестації в Кїві в 78 ч. „Dziennik Kijowski-ogo“ (з 3 квітня), які подаєм ось тут тому, що галицькі польські часописи пофалшували текст промови представника Поляків, роблячи з України, „рідної“ Українцям і „близької“ Полякам, „близьку“ Українцям і Полякам:

„Народови руку подасть народ яко брат, яко друг“. Так писав один з новітших українських поетів, визначний діяч на полі народньої української просвіти бл. п. Грінченко. Його слова та його думки снували ся мені по голові в часі величній недільній української маніфестації в Кїві:

Не лякайсь, що й досі хмари
Страх з гори на все повис,
Що навкруг погрози й свари
І притихло поле й ліс.

Не лякайсь, що темні ночі
Засліпили кволим очі,
Руки впали в немощних
І несміливий затих...

Там, де хмари, там і бурі:
Вдарить буря, розімчить
Всі страховища похмури
І засяє знов блакить.

Засмієть ся, ясно гляне,
Все прокинеть ся приспане
І настане ясний день
Праці, щастя і пісень.

Так писав Грінченко. І єї його слова стали немов пророчи. При першій подуві волі пробудило ся все, що було приспане, вийшло на яву те, що найстараннійше скривало ся в найглибших тайниках сердець, чекаючи бурі, що розігнала-б хмари, що відслонила-б блакить неба й соняшний блеск.

Про се бажаннє погідної блакити неба й золотого блеску сонця вільности говорили національні барви українських прапорів, що повівали над морем голов учасників походу.

Похід розпочав ся від собору св. Володимира, де відправлено панахиду за першого пророка України Шевченка, що просив, аби згадали за нього у вільній колись Україні: „І мене в семі великій, в семі вольній, новій не забудьте помянути незлим, тихим словом“...

На чолі походу за музикою їхав на коні в червоному жупані д. Садовський, за ним так само в жупанах відділ кінноти. Далі червоний прапор Запорозжців з білим хрестом над півмісяцем. Далше війська, військові школи, організації, середні школи й селяне. Над кожною групою повітали гарні прапори, на котрих виділи гасла волі, згоди й братерства народів.

Похід вітали з балкону Думи представники військових і цивільних властей тимчасового правительства, громадянських і національних організацій.

Під пам'ятником Хмельницького відбуло ся численне віче. Там то вітала Українців делегація польського виконавчого комітету, зложена з пп. Бартошевича, Єзерського й Москалевського. На промову д. Бартошевича відповів проф. Грушевський, поздоровляючи Поляків, поселених на Україні й щиро зичливих до українського народу.

Д. Бартошевич повітав Українців такими словами: *
Брати Українці! В сей час, коли нашому народови засвітала воля, перша наша думка, нас Поляків, що з давніх давен живемо тут на Україні, звертаєт ся до вас, наших найблизших і найдавніших сусідів і побратимів. Жили ми з вами кількасот літ в згоді і в незгоді, во дні слави і во дні гнети, і в долі і в недолі. Ми віримо тепер, що воля засвітала для всіх нас, що почали ся нові, кращі дні для вас і для нас, що вони будуть початком нашої щирої згоди і братерства і що будемо дружно працювати для добра України, котра нам з вами однаково дорога, вам рідна, а нам близька. В сей день, коли починаєт ся нове життя, прийміте, брати Українці, наші щирі бажання, щоб ваш чудовий край став вільним, освіченим і щасливим. Хай живе вільна Україна!

По вічу поодинокі групи походу вертали ріжними вулицями, несучи свої прапори та співаючи пісні, які від тих давен не розносили ся публично по вулицях Київа.

Йоахим Волошинський.

Вісти.

Автономія України. „Wiener allgemeine Zeitung“ з 15 мая доносить з Копенгаги: Петроградські часописи приносять офіційний комунікат, котрий повідомляє, що тимчасове правительство згодило ся на обмежену автономію України. У військових справах підлягає Україна спільній управі в Петрограді, зате признаєт ся їй самоуправу на полі судівництва та шкільництва.

Домагання українських частей війська. „Кіевская Мысль“ з 10 квітня (28 марта) доносить з фронту: Загальні збори Українців-салдатів, офіцерів і працюючих для оборони служачих громадянських організацій, що відбули ся 26 марта в Тернополі, ухвалили: 1. добивати ся національно-територіальної автономії України без розділення меж правобережної з Галичиною й Буковиною, лівобережної з областями донського й кубанського війська, 2. уважають необхідним виданне тимчасовим правительством юридичного акту, що признавав би автономію України, 3. боронити до останньої каплі крові нового російського державного порядку, а також автономії України проти внішніх і внутрішніх ворогів. Предсідатель зборів Володимир Буряченко.

Загальна парада військам у Київі відбула ся дуже велично, як описує „Кіевская Мысль“ з 21 (8) марта. Від українських організацій привітав армію Порш. Також польський полк повітали Українці, а саме виголосив привіт Степаненко, закінчуючи його вірою в те, що у вільній Росії будуть вільні всі національності, всі народи одержать автономію, а закінчив свою промову словами: „Хай живе вільна Польща, хай живе вільний польський народ“.

Загальне свято волі в Київі. „Грандіозною, небаченою досі та з нічим незрівняною в минулім, кольосальною маніфестацією відсвяткував Київ у четвер 16 марта день Волі“... так почи-

нає опис свята „Кіевская Мысль“ з 31 (18) марта. В тім самім числі сеї часописи помістив С. Єфремів по українськи статю „На святі волі“. „Маяли жовто-сині прапори України докруги пам'ятника Богдана Хмельницького й сильно гомоніли слова українського гимну“ — пише Г. Яблочков у статі „Радісний день“. Українські організації зібрали ся коло Володимирського собора — з своїми національними прапорами жовто-синього коліру. При повороті Українці уладили дуже численне віче на Софійській площі. В руці Богдана Хмельницького, що держала булаву, був український прапор з написю: „Хай живе вільна Україна!“ Се віче відбуло ся серед великого одушевлення. Коло Думи перша з національних організацій перейшла при звуках маршу Чорноморців українська маніфестація. З балкону звернули ся до них з привітом від імени виконавчого комітету. Прапороносець разом з групою, яка відділила ся, увійшов у Думу та вніс український прапор на думський балкон, а плякат з написю „Воля народів, воля України“ лишив ся коло входу до Думи. В однім з дальших чисел з 4 квітня (22 марта) Г. Яблочков у статі „Кругом Богдана“ пише між иншим: „Україна вибрала собі чудові кольори: весняну синь неба й весняну золотистість соняшних промінів. Прозоро миготючи, майже невідділені від неба й сонця, у весняних звуках плили вони над товпою, колихаючи ся, розвиваючи ся і звиваючи ся, як лепістки ніжних квітів. В однім куті площі зійшли ся вони і стояли тремтячою хвилею і там представила ся радість і тайна, як серед промінистого танку повітряних відданиць“.

„Новое Время“ про національну справу. „Die Rheinisch-westfälische Zeitung“ доносить: „Новое Время“ пише, що „зовсім инакше (ніж з розвитком ходу революції) стоїть справа з розвитком національного питання... Досі не менше ніж 60 націй і наційок домагали ся автономії в телеграмі, якою вітали правительство. Тому, що Росія загалом обіймає 84 національностей, недоставало-б ще 24 таких домагань, але з убійчою певністю треба їх сподівати ся. Колиб правительство хотіло зовсім поважно уволити всі ті домагання, мусіло-б очевидно наступити сильне розбитте, коли не повний розпад сил Росії. Фінляндія, Україна й Кавказ уже одержали запевненне своєї самостійности. Незвичайно знаменне те, що сі національності домагають ся тепер повної незалежности від Росії. Се домагання повинно-б стати для правительства показником, котрий вказує йому, куди простує будуччина Росії, як що правительство схоче держати ся невеличничо стілізації національного принципу. Федеративна республіка, що обіймала-б 84 малих державок, була-б для російських відносин політичним дивоглядом, що мусів би скінчити ся одного дня нужденним упадком. Росія не має жадного інтересу в тім, аби велике число таких малих окремих держав стало ареною для боїв за сфери інтересів. Національне питання в теперішній формі є для Росії найтяжшою небезпекю, на нього треба звернути найбільшу увагу“ (Die Zeit, ч. 5252).

Представник України висловив у часі наради в міністерстві фінансів над позичкою волі „сподіванне, що безмірні жертви українського народу не зостануть ся безплідними. Свобідна Галичина злучить ся з відродженням до нового життя українським народом“ (Утро Росії“ з 20 (7) квітня).

Канівське повітове земське зібранне. „К. Мысль“ з 4 квітня (22 марта) доносить: Відбуло ся надзвичайне земське зібранне в обновленім складі. Обговорено багато справ біжучої хвилі, а для позайомлення населення з біжучими подіями ухвалено видавати газету канівського земства 3 рази на тиждень, яка виходитиме в московській і українській мові.

Телеграма генерала А. Брусілова до Українців. „Утро Росії“ з 18 (5) квітня доносить з Єлисаветграду під датою 1 квітня: У відповідь на привіт місцева „Українська Громада“ одержала від ген. А. Брусілова таку телеграму: „Шлю взаємний братній привіт від імени військ південно-західного фронту й мого Українцям Єлисаветграду. Будьте певні щодо армії, яка боронить своєю кровю волі і щастя всіх горожан великої вільної вітчизни“.

* Промова Бартошевича подана в „Dziennik-u“ по українськи.

Бібліографія.

Видання Союзу визволення України.

Вячеслав Будзиновський. Як Москва нищила Україну. На підставі старих українських пісень. Відень, 1917. Стор. 38+(2). Ціна 60 сот.

Зміст: Як Москва цькувала Татар на Україну; Хто оборонив Україну від Татар; Як Москва нищила українську гетьманську державу; Як Москва нищила Гетьманщину; Як Москва нищила наших чумаків і селян; Як Москва вигубляла українське козацтво тяжкими роботами; Як Москва нищила Україну рекрутчиною; Як Москалі перший раз руйнували Запорозьку Січ: Полтавський погром; Як Москва помагала Ляхам против українських гайдамаків; Як Москва другий раз руйнувала Січ; Як Москва намагалася знищити недобитки козащини; Як Москва довела до загибелі й задунайську Січ; Закінченне. Цікава тема й дуже легкий виклад предмету визначають сю розвідку між нашою популярною літературою.

О. Кобець. В Тарасову ніч. Відень, 1917. Стор. 15. Ціна на 50 сот.

Книжечка ілюстрована портретом поета й сімома знімками з вистави сеї драматичної картини в таборі полонених у Фрайштадті (Горішня Австрія), де її перший раз виставлено. На титуловій окладці вінета — Україна в кайданах одного молодого артиста, також полоненого. Книжечка віддасть велику прислугу при улагоджуванні Шевченкових свят. Вистава сеї картини в кождім селі, в кождім українським гуртку як найбільше пожадана з огляду на наші визвольні змагання і певно кожда така вистава запалить любовю до української народности холодних людей і таких, що стояли досі з боку або й за легким хлібом і почестями опинилися в чужих таборах.

Чужі видання.

С. Герасимович. Господарсько-торговельні спілки, їх задачі і основанне. Львів, 1917. Стор. 11.

Відбудова краю. Підручник для хліборобського населення, виданий краєвим товариством господарським „Сільський Господар“. Накладом товариства „Сільський Господар“. Львів, 1917. Стор. 35. Ціна 30 сот.

Oskar v. Werra. Ein dauernder Friede und das Nationalitätenproblem (Тривкий мир і національне питання). Берн, 1916. Стор. 64.

Найцікавіша з думок автора се пропозиція утворити західноєвропейську мирову полосу, яка складала ся б з Швейцарії, Ельзасу-Льотарингії, Люксембуріу, Бельгії і Голяндії, та східно-європейську охоронну полосу мира, котра могла б повстати тим робом, що народи південної і західної Росії: Українці, Поляки, Литовці — одержали б волю і незалежність. „Про Українців у Росії мало яка вістка дістала ся до західної Європи й не один читач матиме схильність думати, що йому оповідаєть ся байку зі східних країв. Над сим незнанням не треба здивовано хитати головою, але треба дивувати ся, що російському генієви знищення удало ся так звести й поневолити народ, над яким запанував, що його крик розпуки здушено вже в рідних степах“ (стор. 19—20). „Чим Льоара для Французів, Рен для Німців, тим є Дніпро для Українців. Його береги були ареною великих історичних подій, які прикрасив народ переказами й піснями, з котрих пробиваєть ся туга. Розмірний стоїть Українець над його берегами та в його думках пересувають ся образи минулих часів і хвилі, які котить ріка, та години, котрі час несе, упливають в море нескінченности. Чи має українська нація впасти в таке саме море, в царетво забуття? Так питаєть ся Українець і надслухує плескоту хвилі, а він шумить, як далекий рев надходячої бурі. Він (Українець) кидає оком на захід, блискають блискавки й промінь надії миготить в його сумних очах. Чи не прийде година, що принесе українському народови веселу вістку про його визволенне“ (стор. 20). В таким теплім тоні оповідає автор і мученицьку історію українського народу, в якій Поляки є ще більшими гнобителями Українців ніж Москалі.

Українську державу радить автор утворити з України по Дніпро й річної області Дніпра. „В область сеї держави не можна втягати східної України, бо йнакше Росії замкнено б доступ до Чорного моря, а не випадаеть творити такої економічної аномалії. Зате Росія повинна дати Українцям, що лиять ся при Росії, всі права для вільного культурного розвитку“ (стор. 30). На такі плани досить пригадати те, що автор говорить про Дніпро, а подібне значінне має для Українця і Дністер. Та якби не відніс ся Українець до плану автора розвязки української справи, він вдячний авторови за тепле домагання волі й рівних прав для всіх народів.

Völkerverteilung in Westrußland (Розміщенне націй у західній Росії). (У книгарні Friederichsen u. Co, Гамбург). Ціна 2 марки.

Під сим заголовком появил ся у друкарні німецької головної команди на сході атлас з 20 карт, що представляють національну мішанину західно-російської області між Вислою, горішнім Дністром і Двиною. Передмова представляє ось як розміщенне націй в сій області: Ні Німці ні Жида не мають ніде одноцільного поселення. Лотиші доторкають сю область тільки полудневою, Москалі тільки східною межою простору свого поселення. Цілу північ західної Росії займають Литовці й Білоруси. Литовці переважають загально між Двиною і східнопруською границею та простягають ся на південь аж до Августова, Городна й Ліди. Білоруси заповнюють країну на схід від литовської краєвої області аж до пинської області болот з безумовною перевагою і втискають ся клином великими цифрами на полудневий захід аж до лінії Білосток—Пружани, де вже сидять Українці. Поляки головно обмежені на Конгресову Польщу й поза тим мають тільки меншости менше ніж пятої частини населення. Навіть Конгресова Польща не виказує всюди польських більшостей. На полудні та сході округи Томашова, Грубешова, Білої і Володави майже зовсім заселені Українцями. Правда, в округах Холму й Константинова найсильніше польське населенне з 34.5 і 53.4%, але й тут є збита меншість Українців 33.5 і 30.6%.

Osteuropäische Zukunft, ч. 7. Зміст: Павль Ден. Англійський переворот в Росії; др. Е. Ліндкоскі. Минувшина й можлива будуччина Фінляндії; Ганс Дорманн. Російська полярна залізниця. До відкриття мурманської залізниці; Карль Август Фішер. Кавказ; Павль Ден. В цілі забезпечення побіди; Записки; Вісти з товариств.

Концерт в честь Тараса Шевченка для українських січових стрільців і ранених жовнів відбудеть ся заходом Українського Жіночого Комітету у Відні дня 24 мая о год. 2 пополудні в залі Lehrerhaus'u, округ VIII, Langegasse 20, вхід від Josefsgasse.

Гарні книжки для полонених:

Проф. М. Грушевський. Про українську мову і українську школу. Київ 1913 р. Ціна 50 сотиків (без пересилки).

М. Порш. Про автономію України. Київ 1913. Ціна 55 сотиків.

І. Свідерський. Економічні нариси. Київ 1913. Ціна 65 сотиків.

В. Дорошенко. Українство в Росії. Ціна 1 кор. 20 с.
Іван Котляревський. Наталка Полтавка. Ц. 55 с.
Накладною платою книжки не висилають ся. Гроші треба висилати наперед одночасно з замовленням.

Замовляти на таку адресу: Bund zur Befreiung der Ukraina, Wien VIII, Josefstädterstraße 79.

Зміст: М. Троцький. Боротьба за мир і проти миру в Росії. — Полонений І. Павлюк. Про народну школу. — Український педагогічний зїзд. — Надзвичайні збори вівського повітового земства. — Всеукраїнський національний зїзд у Києві. — О. Кобець. Гей, то не в небі грім гуде... (пісня); Од сибирю до сивих Карпат (вірш). — Конференція української с.д. партії у Києві. — Протест Холмщаків. — Йоахим Волошиновський. Похід Українців. — Вісти. Бібліографія.

Бібліографія.

Видання Союзу визволення України.

Вячеслав Будзиновський. Як Москва нищила Україну. На підставі старих українських пісень. Відень, 1917. Стор. 38+(2). Ціна 60 сот.

Зміст: Як Москва цькувала Татар на Україну; Хто обороняв Україну від Татар; Як Москва нищила українську гетьманську державу; Як Москва нищила Гетьманщину; Як Москва нищила наших чумаків і селян; Як Москва вигубляла українське козацтво тяжкими роботами; Як Москва нищила Україну рекрутчиною; Як Москалі перший раз руйнували Запорозьку Січ; Подтавський погром; Як Москва помагала Ляхам против українських гайдамаків; Як Москва другий раз руйнувала Січ; Як Москва намагала ся знищити недовитки козаччини; Як Москва довела до загибелі й задунайську Січ; Закінчення. Цікава тема й дуже легкий виклад предмету визначають сю розвідку між нашою популярною літературою.

О. Кобець. В Тарасову ніч. Відень, 1917. Стор. 15. Ціна 50 сот.

Книжечка ілюстрована портретом поета й сімома знімками з вистави сеї драматичної картини в таборі полонених у Фрайштадті (Горішня Австрія), де її перший раз виставлено. На титуловій вкладці вінета — Україна в кайданах одного молодого артиста, також полоненого. Книжечка віддасть велику прислугу при улаштуванні Шевченкових свят. Вистава сеї картини в кождім селі, в кождім українським гуртку як найбільше пожадана з огляду на наші визвольні змагання і певно кожда така вистава запалить любовю до української народности холодних людей і таких, що стояли досі з боку або й за легким хлібом і почестями опинили ся в чужих таборах.

Чужі видання.

С. Герасимович. Господарсько-торговельні спілки, їх задачі і основанне. Львів, 1917. Стор. 11.

Відбудова краю. Підручник для хліборобського населення, виданий красним товариством господарським „Сільський Господарь“. Накладом товариства „Сільський Господарь“. Львів, 1917. Стор. 35. Ціна 30 сот.

Oskar v. Werra. Ein dauernder Friede und das Nationalitätenproblem (Тривкий мир і національне питання). Берн, 1916. Стор. 64.

Найцікавіша з думок автора се пропозиція утворити західноєвропейську мирову полосу, яка складала ся б з Швайцарії, Ельзасу-Льотарингії, Люксембургу, Бельгії і Голандії, та східно-європейську охоронну полосу мира, котра могла б повстати тим робом, що народи південної і західної Росії: Українці, Поляки, Литовці — одержали б волю і незалежність. „Про Українців у Росії мало яка вістка дістала ся до західної Європи й неодни читач матиме схильність думати, що йому оповідає ся байку зі східних країв. Над сим незнанням не треба здивовано хитати головою, але треба дивувати ся, що російському генієви знищення удало ся так згнести й поневолити народ, над яким запанував, що його крик розпуки здушено вже в рідних степах“ (стор. 19—20). „Чим Львоар для Французів, Рен для Німців, тим є Дніпро для Українців. Його береги були ареною великих історичних подій, які прикрасив народ переказами й піснями, з котрих пробиваєт ся туга. Розмірний стоїть Українець над його берегами та в його думках пересувають ся образи минулих часів і хвилі, які котить ріка, та години, котрі час несе, упливають в море нескінченности. Чи має українська нація впасти в таке саме море, в царство забуття? Так питаєт ся Українець і надслухує плескоту хвилі, а він шумить, як далекий рев надходячої бурі. Він (Українець) кидає оком на захід, блискають блискавки й промінь надії миготить в його сумних очах. Чи не прийде година, що принесе українському народови веселу вістку про його визволення“ (стор. 20). В таким теплім тоні оповідає автор і мученицьку історію українського народу, в якій Поляки є ще більшими гнобителями Українців ніж Москалі.

Українську державу радить автор утворити з України по Дніпро й річної області Дніпра. „В область сеї держави не можна втягати східної України, бо йнакше Росії замкнено б доступ до Чорного моря, а не випадає творити такої економічної аномалії. Зате Росія повинна дати Українцям, що лишать ся при Росії, всі права для вільного культурного розвитку“ (стор. 30). На такі пляни досить пригадати те, що автор говорить про Дніпро, а подібне значінне має для Українця і Дністер. Та якби не відніс ся Українець до плану автора розвязки української справи, він вдячний авторови за тепле домаганне волі й рівних прав для всіх народів.

Völkerverteilung in Westrußland (Розміщення націй у західній Росії). (У книгарні Friederichsen u. Co, Гамбург). Ціна 2 марки.

Під сим заголовком появил ся у друкарні німецької головної команди на сході атлас з 20 карт, що представляють національну мішанину західно-російської області між Вислою, горішнім Дністром і Двиною. Передмова представляє ось як розміщення націй в сій області: Ні Німці ні Жиуди не мають ніде одноцільного поселення. Логіші стодкокують сю область тільки полудневою, Москалі тільки східною межою простору свого поселення. Під північ західної Росії займають Литовці й Білоруси. Литовці переважають загально між Двиною і східнопруською границею та простягають ся на південь аж до Августова, Городна й Ліди. Білоруси заповнюють країну на схід від литовської краєвої області аж до пинської області болот з безумовно перевагою і втискають ся клином великими цифрами на полудневий захід аж до лінії Білосток—Пружани, де вже сидять Українці. Поляки головно обмежені на Конгресову Польщу й поза тим мають тільки меншости менше ніж пятої частини населення. Навіть Конгресова Польща не виказує всюди польських більшостей. На полудні та сході округи Томашова, Грубешова, Білої і Володави майже зовсім заселені Українцями. Правда, в округі Холму й Константинова найсильніше польське населенне з 34.5 і 53.4%, але й тут є збита меншість Українців 33.5 і 30.6%.

Osteuropäische Zukunft, ч. 7. Зміст: Павль Ден. Англійський переворот в Росії; др. Е. Ліндкюскі. Минушина й можлива будучина Фінляндії; Ганс Дорманн. Російська полярна залізниця. До відкриття мурманської залізниці; Карль Август Фішер. Кавказ; Павль Ден. В цілі забезпечення побіди; Записки Вісти з товариств.

Концерт в честь Тараса Шевченка для українських сичових стрільців і ранених жовнів відбудеть ся заходом Українського Жіночого Комітету у Відні дня 24 мая о год. 2 пополудні в залі Lehrerhaus'u, округ VIII, Langegasse 20, вхід від Josefsgasse.

Гарні книжки для полонених:

Проф. М. Грушевський. Про українську мову і українську школу. Київ 1913 р. Ціна 50 сотиків (без пересилки).

М. Порш. Про автономію України. Київ 1913. Ціна 55 сотиків.

І. Свідерський. Економічні нариси. Київ 1913. Ціна 65 сотиків.

В. Дорошенко. Українство в Росії. Ціна 1 кор. 20 с. Іван Котляревський. Наталка Полтавка. Ц. 55 с. Накладною платою книжки не висилають ся. Гроші треба висилати наперед одночасно з замовленням.

Замовляти на таку адресу: Bund zur Befreiung der Ukraina, Wien VIII, Josefstädterstraße 79.

Зміст: М. Троцький. Боротьба за мир і проти миру в Росії. — Полонений І. Павлюк. Про народню школу. — Український педагогічний зїзд. — Надзвичайні збори київського повітового земства. — Всеукраїнський національний зїзд у Києві. — О. Кобець. Гей, то не в небі грім гуде... (пісня); Од сніного Дону до сивих Карпат (вірш). — Конференція української с.д. партії у Києві. — Протест Холмщаків. — Йоахим Волошиновський. Похід Українців. — Вісти. Бібліографія.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.
З друкарні Адольфа Гольцгавзена у Відні.